

PRANEŠIMAS

APIE LIETUVOS BANKO
PAGRINDINIO TIKSLO ĮGYVENDINIMĄ,
FUNKCIJŲ VYKDYMĄ
IR BANKŲ SISTEMOS BŪKLĘ

TEIKIAMAS LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMUI

2008 m. kovo mėn.

Rengiant Pranešimą apie Lietuvos banko pagrindinio tikslo įgyvendinimą, funkcijų vykdymą ir bankų sistemos būklę (toliau – Pranešimas), naudoti Lietuvos banko, Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Europos centrinio banko, Eurostato, Tarptautinio valiutos fondo, *Bloomberg* informacinės sistemos ir kiti duomenys.

Lietuvos banko valdyba Pranešimą patvirtino 2008 m. kovo 13 d.

Santrumpos ir kiti paaiškinimai

BVP	bendras vidaus produktas
ECB	Europos centrinis bankas
Eurostatas	Europos Bendrijų statistikos biuras
proc. p.	procentinis punktas
Statistikos departamentas	Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės
VKM II	antrasis valiutų kurso mechanizmas

Kai kuriose lentelėse ir paveiksluose dėl apvalinimo eilučių suma ir procentai nesutampa su bendrais duomenimis („iš viso“ ir 100%).

Turinys

SANTRAUKA / 5

I. EKONOMIKOS IR KAINŲ RAIDA / 7

- Ekonomikos išorinė aplinka / 7
- Lietuvos ekonomikos apžvalga / 8
 - Visuminė paklausa ir pasiūla / 8
 - Darbo rinka / 10
 - Išorės sąskaitos, konkurencingumas ir einamosios sąskaitos deficito finansavimas / 11
 - Fiskalinės politikos raida / 13
 - Kreditas / 13
 - Ekonomikos augimo perspektyvos / 14
- Kainų raida / 15
 - Lietuvos banko pinigų politika / 15
 - Vartotojų kainų indekso kaitos priežastys: pasiūlos ir paklausos veiksnių įtaka / 16
 - Maisto produktų kainos / 16
 - Administruojamosios kainos / 18
 - Degalų ir pramonės prekių kainos / 18
 - Paslaugų kainos / 19
 - Kainų raidos perspektyva / 19

II. LIETUVOS BANKO FUNKCIJŲ VYKDYMAS / 21

- P pinigų politikos priemonės / 21
- Užsienio atsargų valdymas / 23
 - Užsienio atsargų dydžio kaita ir valdymo pagrindiniai principai / 23
 - Užsienio atsargų struktūra / 24
 - Užsienio atsargų valdymo rezultatai / 26
- Grynųjų pinigų valdymas / 26
 - Grynųjų pinigų išleidimas ir išėmimas / 26
 - Banknotai ir monetos apyvartoje / 27
- Mokėjimo ir vertybinių popierių atsiskaitymo sistemų veikla / 28
 - Mokėjimo sistemos atsiskaityti litais / 28
 - Mokėjimo sistemos atsiskaityti eurai / 29
 - Mokėjimo ir vertybinių popierių atsiskaitymo sistemų stebėseną / 30
 - Pasirengimas dalyvauti bendroje mokėjimų eurai erdvėje ir TARGET2-Securities projektas / 30
- Statistikos plėtra ir tobulinimas / 31
- Lietuvos banko veiklos skaidrumas / 32

III. KREDITO ĮSTAIGŲ VEIKLA IR JŲ PRIEŽIŪRA / 34

- Bankų veiklos apžvalga / 34
 - Bankų veiklos rodikliai / 34
 - Pelningumas ir efektyvumas / 35
 - Bankų pasiskirstymas pagal užimamą rinkos dalį / 36
 - Bankų veiklos rizikos apžvalga / 36
 - Kredito rizika / 36
 - Likvidumo rizika / 37
 - Rinkos rizika / 37
- Kredito unijų pagrindinės veiklos tendencijos / 38
- Kredito įstaigų priežiūros kryptys / 40
 - Naujos kapitalo pakankamumo sistemos įgyvendinimas / 40
 - Dalyvavimas Europos Sąjungos institucijų veikloje / 42
 - Bendradarbiavimas su užsienio valstybių finansų sektoriaus priežiūros institucijomis / 42

PRIEDAI

Priedas. Pagrindiniai makroekonominiai rodikliai / 20

LENTELIŲ SĄRAŠAS

- 1 lentelė. Realiojo bendrojo vidaus produkto augimas ir infliacija atskiruose pasaulio regionuose / 7
- 2 lentelė. Grynujų pinigų išleidimas ir išėmimas (–) / 27
- 3 lentelė. Banknotai ir monetos apyvartoje / 28
- 4 lentelė. Mokėjimo sistemų LITAS, LITAS-RLS ir LITAS-MMS operacijos / 29
- 5 lentelė. Mokėjimo sistemos TARGET2-LIETUVOS BANKAS operacijos / 30
- 6 lentelė. Mokėjimo sistemos LITAS-PHA operacijos / 30

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

- 1 pav. Bendrojo vidaus produkto kaitos veiksniai (išlaidų metodu) / 9
- 2 pav. Darbo jėgos pokyčio veiksniai / 10
- 3 pav. Einamosios sąskaitos balanso sudedamosios dalys / 12
- 4 pav. Paskolų namų ūkiams ir nefinansinėms įmonėms metinės palūkanų normos / 14
- 5 pav. Metinės infliacijos, apskaičiuotos pagal suderintą vartotojų kainų indeksą, kaitos veiksniai / 16
- 6 pav. Pieno produktų kainų kaita Baltijos valstybėse ir euro zonoje / 17
- 7 pav. Administruojamųjų kainų įtaka bendrajai metinei infliacijai / 18
- 8 pav. Skystųjų degalų kainos įtaka bendrajai metinei infliacijai / 19
- 9 pav. Lietuvos banko prekyba bazine valiuta su bankais / 22
- 10 pav. Bankų atsargos litais Lietuvos banke / 22
- 11 pav. Užsienio atsargų dydis / 24
- 12 pav. Investicijų pasiskirstymas pagal reitingus / 25
- 13 pav. Investicijų pasiskirstymas pagal trukmę / 25
- 14 pav. Užsienio atsargų grąža / 26
- 15 pav. Bankų sistemos turto, paskolų ir indėlių kaita / 35
- 16 pav. Bankų pasiskirstymas rinkoje pagal valdomą turtą / 36
- 17 pav. Kredito unijų veiklos rodikliai / 39

SANTRAUKA

Pasaulio ekonomikai 2007 m. buvo permainingi ir įtempti. Metų viduryje JAV didesnės rizikos paskolų būstui įsigyti rinkoje kilusios problemos ir po to prasidėję neramumai tarptautinėse finansų rinkose sukūrė viso pasaulio finansų sistemą ir turėjo įtakos ekonomikos bendrai raidai.

Baigiantis metams, smarkiai sulėtėjo JAV ūkio plėtra. Vis daugiau ekonomikos augimo lėtėjimo ženklų atsirado ir euro zonoje. Tačiau kylančios ekonomikos valstybėms finansų rinkos sukrėtimų poveikis buvo mažesnis. Jau ilgą laiką sparčiai auganti Kinijos, Indijos ir Rusijos ekonomika šiuo metu lemia beveik pusę viso pasaulio ekonomikos plėtros. Toliau greitai augo ir daugelis Vidurio ir Rytų Europos valstybių. Pasaulio ekonomikos raida priklausys nuo to, kiek užsitęs ir ar labiau neišplis neramumai finansų rinkose.

2007 m. Lietuvos ekonomika plėtojosi sparčiai. Fiskalinės politikos stimuliuojamas ir intensyvaus kreditavimo srauto palaikomas namų ūkių disponuojamųjų pajamų didėjimas skatino privatų vartojimą, o nekilančios realiosios palūkanų normos ir įmonių didelis pelningumas – investicijas. Antrąjį pusmetį BVP kaitai didelės įtakos turėjo trumpalaikio poveikio veiksniai, susiję su pridėtinės vertės kaita žemės ūkyje ir naftos perdirbimo veikloje.

Antrąjį pusmetį išaugo gyventojų ekonominis aktyvumas ir kartu – užimtumas. Kaip niekada aukštas laisvų darbo vietų lygis patvirtina, kad įtampa darbo rinkoje nemažėja. Dėl jos ir administracinių sprendimų šalyje toliau kyla vidutinis darbo užmokestis. 2007 m. rudenį ėmus itin kilti apdoroto maisto produktų kainoms, gerokai padidėjo bendroji metinė infliacija. Ypač pabrango pienas ir jo produktai, brango duonos ir mėsos gaminiai. Maisto produktų kainų didėjimas rodo pasaulines maisto brangimo tendencijas, kurias daugiausia lemia didesnė žemės ūkio produkcijos ir maisto produktų paklausa. Ją skatino sparti ekonomikos plėtra mažiau išsivysčiusiose šalyse ir išaugusi biokuro gamyba. Nuo 2007 m. rugsėjo mėn. nemažos įtakos bendrajai infliacijai turėjo pakilusi degalų kaina. Tai tiesiogiai susiję su gerokai išaugusiomis pasaulinėmis naftos kainomis. Toliau sparčiai kyla paslaugų kainos, vis labiau didinančios bendrąją infliaciją. Paslaugos brangsta dėl vis didėjančios paklausos, taip pat dėl augančio darbo užmokesčio ir kitų sąnaudų.

Nuo 2004 m. birželio 28 d. Lietuva dalyvauja VKM II ir vykdo vienašališką įsipareigojimą išlaikyti fiksuoto valiutos kurso režimą ir pastovų lito kursą bazinės valiutos – euro – atžvilgiu. Lietuvos banko pinigų politikos priemonės skirtos stabiliam lito kursui euro atžvilgiu palaikyti ir padeda užtikrinti tinkamą bankų sistemos likvidumą. Kaip ir anksčiau, Lietuvos bankas mūsų valstybėje veikiančioms bankams neribotai keitė litus į bazinę valiutą, taikė privalomųjų atsargų reikalavimus, komerciniams bankams buvo prieinama 1 nakties skolinimosi galimybė.

Didėjant įtampai pasaulio finansų rinkose, investuotojai ėmė konservatyviau vertinti investicijų riziką, o padidėjęs susirūpinimas Baltijos valstybių ekonomikos raida paskatino dalį investuotojų apdrausti savo investicijas Baltijos šalių valiutomis nuo valiutų kurso rizikos. Dėl šių priežasčių padidėjo litų paklausa tarpbankinėje rinkoje, jos aktyvumas, lito ir euro palūkanų normų skirtumas, litų ir eurų pirkimo ir pardavimo sandorių tarp Lietuvos banko ir komercinių bankų apyvarta. Antrąjį pusmetį ši apyvarta sumažėjo iki ankstesniais metais įprasto lygio po to, kai padidėjęs lito ir euro palūkanų normų skirtumas suformavo tarpbankinėje rinkoje naują pasiūlos ir paklausos pusiausvyrą.

2007 m. užsienio atsargos toliau sparčiai augo. Pasaulio finansų rinkoms išgyvenant didelius sukrėtimus, Lietuvos bankas išlaikė mažą rizikos lygį, o investicijų grąža buvo kur kas didesnė negu 2006 m.

Lietuvos bankas 2007 m., vykdydamas savo išimtinę teisę leisti į apyvartą ir išimti iš jos Lietuvos Respublikos pinigus, papildė 1997 m. laidos 200 litų banknotų atsargas ir išleido į apyvartą 2007 m. laidos 20 litų banknotus. Nuo 2007 m. kovo 1 d. kaip atsiskaitymo ir mokėjimo priemonė nebegalioja ir iš apyvartos išimami 1993 m. laidos 2, 5, 10, 20 ir 50 litų ir 1994 m. laidos 1 lito banknotai. Juos Lietuvos bankas be apribojimų priima savo kasose.

Didėjant bendram pinigų kiekiui apyvartoje, sparčiau augo didelių nominalų banknotų poreikis. 200 litų banknotai sudarė daugiau kaip trečdalią visos banknotų apyvartoje sumos, o didžiausią banknotų skaičiaus apyvartoje dalį sudarė 100 litų banknotai. Augant pinigų kiekiui, proporcingai daugėjo ir mažų nominalų monetų. Lietuvos vienam gyventojui tenka daugiau šių monetų negu daugelyje ES valstybių.

2007 m. lapkričio 19 d. pradėjo veikti dvi naujos realaus laiko atskirųjų atsiskaitymų eurais sistemos: TARGET2-LIETUVOS BANKAS ir LITAS-PHA. Lietuvos mokėjimų infrastruktūra tapo iš esmės parengta dirbti euro zonoje, kai mūsų valstybė įves eurą. Toliau sparčiai didėjo per Lietuvos banko mokėjimo sistemas, skirtas atsiskaityti litais, atliekamų operacijų skaičius ir vertė.

Lietuvos bankas rengė ir skelbė vidaus ir išorės vartotojams pinigų ir finansų, išorės sektoriaus, ketvirtinių finansinių sąskaitų statistinę informaciją. Toliau plėtodamas skelbiamos informacijos apimtį ir struktūrą, jis parengė ir pateikė ECB investicinių fondų duomenis pagal ECB gairių reikalavimus, papildomus duomenis apie migrantų piniginius pervedimus, interneto svetainėje pradėjo skelbti ketvirtinius duomenis apie Lietuvos institucinių sektorių finansinį turtą ir įsipareigojimus. Bankas aktyviai dalyvavo tarptautinių finansų institucijų projektuose statistinės atskaitomybės standartams ir metodologijai tobulinti ir įgyvendinti.

2007 m. Lietuvoje veikiantiems bankams buvo itin sėkmingi, pasižymėjo sparčia plėtra ir išaugusiu pelnu. Vertinant pagal daugumą pagrindinių rodiklių, tiek santykinė, tiek absoliuti šalies bankų sektoriaus plėtra buvo spartesnė negu 2006 m. Jau šeštus metus iš eilės indėliai bankuose auga lėčiau negu paskolos, todėl greitam turto augimui finansuoti bankai papildomai skolinosi tarpbankinėje rinkoje, išleido naujų skolinimosi produktų. Didėjant konkurencijai, mažėjo bankų koncentracija.

Bankų turto struktūroje paskolų portfelis sudarė didžiausią dalį. Tebėra palankios sąlygos paskolų rinkos plėtrai, o įvairūs palyginamieji rodikliai rodo galimai nepanaudotą jos potencialą, tačiau atsiranda vis daugiau požymių, leidžiančių manyti, kad paskolų rinkos tolesnė plėtra galbūt bus nebe tokia sparti. Nors bankų paskolų portfelio kokybės rodikliai tebebuvo geri, pradelstų paskolų dalis paskolų portfelyje per metus šiek tiek išaugo, be to, sumažėjo paskolų santykis su specialiaisiais atidėjimais. Santykinai didžiausia pradelstų paskolų dalis buvo bankų vartojamųjų paskolų portfelyje, o santykinai mažiausia – paskolų būstui įsigyti portfelyje.

2007 m. bankų didelį pelną lėmė padidėjusios pajamos iš bankinės veiklos ir bankų grynųjų palūkanų pajamos, kurioms įtakos turėjo sparčiai augęs bankų paskolų portfelis ir padidėjusi realioji palūkanų marža.

Nepaisant praėjusiais metais sugriežtėjusios bankų kapitalo pakankamumo skaičiavimo tvarkos ir sparčios bankų plėtros, bankų kapitalo pakankamumo rodiklis per metus padidėjo, o tai lėmė didesnę bankų rezervą galimiems nuostoliams sumažinti.

Lietuvos bankas toliau tęsė darbus, susijusius su ES naujosios Kapitalo pakankamumo direktyvos įgyvendinimu. Parengti dokumentai susiję su kapitalo dydžio ir sudėties įvertinimu, kredito rizikos mažinimu, neterminuotaisiais skolos vertybiniais popieriais, testavimu nepalankiausiomis sąlygomis ir kt. Vyko individualūs susitikimai su bankų atsakingais specialistais, buvo išsiaiškinta bankų pažanga kuriant ir diegiant priemones vidaus kapitalo poreikiui nustatyti.

I. EKONOMIKOS IR KAINŲ RAIDA

Ekonomikos išorinė aplinka

2007 m. viduryje JAV didesnės rizikos paskolų būstui įsigyti rinkoje kilusios problemos ir po to prasidėję neramumai tarptautinėse finansų rinkose sukūrė finansų sistemą ir turėjo įtakos daugeliui rinkos dalyvių visame pasaulyje, ekonomikos bendrai raidai.

Pasaulio ekonomikos augimas 2007 m. antrąjį pusmetį sulėtėjo. Metų pabaigoje smarkiai sumažėjo JAV ūkio plėtra. Vis daugiau ekonomikos augimo lėtėjimo ženklų atsirado ir euro zonoje. Kylančios ekonomikos valstybėms, kurių svarba pasaulio ekonomikoje palaipsniui didėja, finansų rinkos sukrėtimų poveikis buvo mažesnis. Jau ilgą laiką sparčiai auganti Kinijos, Indijos ir Rusijos ekonomika šiuo metu lemia beveik pusę viso pasaulio ekonomikos plėtros. Ekonomika sparčiai tebeauga daugelyje Vidurio ir Rytų Europos valstybių.

1 lentelė. Realiojo bendrojo vidaus produkto augimas ir infliacija atskiruose pasaulio regionuose

(pokytis per metus, procentais)

	2005	2006	2007	2008*
Realiojo BVP augimas				
Visas pasaulis	4,4	5,0	4,9	4,1
Euro zona	1,5	2,8	2,2	1,8
JAV	3,1	2,9	2,2	1,5
Japonija	1,9	2,4	1,9	1,5
Kylančios ekonomikos Azijos valstybės	9,0	9,6	9,6	8,6
Infliacija (vartotojų kainų indekso vidutinis metinis pokytis)				
Euro zona	2,2	2,2	2,1	2,6
JAV	3,4	3,2	2,9	2,3
Japonija	-0,3	0,3	0,0	0,5
Kylančios ekonomikos Azijos valstybės	3,5	3,7	4,9	4,2

Šaltiniai: Tarptautinis valiutos fondas, Eurostatas ir Lietuvos bankas.

* Prognozės.

Antrąjį pusmetį finansų institucijoms patyrus nuostolių, didėjo jų globalus nepasitikėjimas vienu kitomis. Rinkos pradėjo daug reikliau vertinti riziką, išaugo pinigų ir kapitalo rinkos palūkanų normos, griežtėjo skolinimo sąlygos įmonėms ir gyventojams. Tarptautinių finansų institucijų patirti nuostoliai antrinėje rinkoje dėl paskolų gavėjų nemokumo nėra tiksliai žinomi, bet didelė tikimybė, kad jie kur kas didesni, negu iš pradžių buvo manyta. Pasaulio ekonomikos raida ateityje priklausys nuo to, kiek užsitęs ir ar labiau neišplis problemos finansų rinkose. Taip pat labai svarbūs ir kiti pasaulio ekonomikos plėtros lėtėjimą ateityje galintys lemti veiksniai – griežtėjančios skolinimo sąlygos, rizika, susijusi su vartojimo mažėjimu JAV, ir atsargesni vartotojų bei gamintojų lūkesčiai.

Vidurio ir Rytų Europos valstybių ekonomikai didžiausios įtakos gali turėti investuotojų didėjančios pastangos išvengti rizikos ir griežtėjančios skolinimo sąlygos, taip pat euro zonos ekonomikos augimo galimas sulėtėjimas.

Tarptautinėse rinkose sparčiai kilo maisto, naftos ir kitų žaliavų kainos, todėl 2007 m. pabaigoje daugelyje pasaulio valstybių padidėjo infliacija. Didžiausią įtaką naftos kainai pastaruoju metu turėjo trumpalaikiai pasiūlos veiksniai. Metų pabaigoje OPEC valstybės narės nepadidino naftos gavybos kvotos, todėl prasidėjus šildymo sezonui sumažėjo jos atsargos. Didinti naftos pasiūlą taip pat trukdė geopolitinė įtampa Irane ir Nigerijoje. Maisto kainų kilimas labiau siejamas su ilgalaikiais veiksniais – ypač auga mėsos ir pieno produktų paklausa kylančios ekonomikos valstybėse, didinama biodegalų gamyba.

Kredito rizikos atsargės vertinimas, susijęs su krize JAV didesnės rizikos paskolų būstui įsigyti rinkoje, tarpbankinėje rinkoje sutrikdė likvidumą, lėmė palūkanų normų staigų padidėjimą ir sukėlė nuosmukį akcijų rinkose. Siekdami sumažinti įtampą, JAV Federalinis atsargų bankas, ECB ir kiti centriniai bankai antrąjį pusmetį atvirosios rinkos operacijomis palaikė bankų sistemos likvidumą. Metų pabaigoje buvo žengtas dar vienas svarbus žingsnis – JAV Federalinis atsargų bankas susitarė su ECB, Anglijos, Kanados ir Šveicarijos centriniais bankais kartu koordinuoti priemones įtampai tarpbankinėje rinkoje sumažinti. Reaguodamas į užsitęsusią įtampą finansų rinkose ir jos neigiamą poveikį tolesnei ūkio plėtrai, JAV Federalinis atsargų bankas bazinę palūkanų normą 2007 m. antrąjį pusmetį mažino tris kartus ir dar du kartus – 2008 m. pradžioje. Panašią politiką vykdė Anglijos ir Kanados centriniai bankai. ECB ir Japonijos centrinis bankas, priešingai negu buvo tikimasi, palūkanų normos nepakeitė.

Svarbiausi pokyčiai užsienio valiutų rinkoje sietini su silpnėjančiu JAV doleriu. Jo kursas toliau krito, palyginti su euru ir daugumos kylančios ekonomikos Azijos valstybių valiutomis. Antrąjį pusmetį JAV doleris pradėjo silpnėti ir Japonijos jenos atžvilgiu.

Lietuvos ekonomikos apžvalga

Visuminė paklausa ir pasiūla

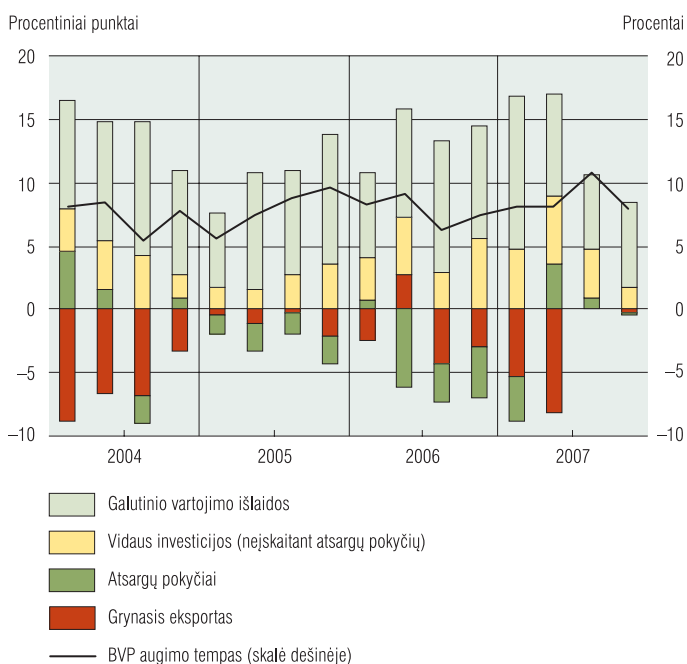
2007 m. Lietuvos ekonomikos aktyvumas tebebuvo didelis. Spartus investicijų augimo tempas metų pradžioje, geriau panaudojamos ES lėšos, greitai kylančių pajamų ir vis dar aktyvaus skolinimosi palaikomas didėjantis vartojimas – visa tai toliau skatino ekonomikos augimą. Išankstiniais duomenimis, per metus realusis BVP padidėjo 8,8 procento. Nominaliųjų verte sukurta 96 772 mln. litų BVP, arba 28,7 tūkst. litų vienam gyventojui. Nors investicijos antrąjį pusmetį augo lėčiau negu pirmąjį, skatinamąjį poveikį ekonomikai turėjo palanki gryojo eksporto raida, kurią daugiausia lėmė vienkartiniai veiksniai. 2007 m. išsiskyrė tuo, kad, toliau greitai didėjant darbo pajamoms, kartu paspartėjo kitų pajamų augimo tempas. Didėjantis įmonių pelnas lėmė mišriųjų pajamų spartesnį augimą ypač metų antroje pusėje.

Atsižvelgiant į BVP išlaidų sudedamųjų dalių dinamiką, pažymėtina, kad vidaus paklausa toliau lieka pagrindinis ekonomikos augimo veiksnys. 2007 m. labai pasikeitė investicijų struktūra. Padidėjo jų dalis į transporto priemones. Smarkus jų augimas metų pirmojoje pusėje labai paspartino visų investicijų augimo tempą. Tačiau antrąjį pusmetį, pasikeitus situacijai pervežimų rinkoje, investicijų į transporto priemones įtaka bendram investicijų didėjimui pasidarė nežymi. Efektyviau sunaudojamos ES lėšos ir gera įmonių finansinė pa-

dėtis lėmė investicijų į inžinerinius bei komercinius projektus didėjimą. Tikėtinas spartesnis ES struktūrinių fondų paramos panaudojimas ateityje (tiek supaprastinus administravimą, tiek ir dėl galimybės papildomai finansuoti anksčiau patvirtintus projektus) turėtų būti vienas iš pagrindinių veiksnių, skatinančių investicijas ir didinančių jų efektyvumą. Vis dėlto su statybos bumu susijusių veiklų labai didelis pelningumas lemia galimai neefektyvų investicijų pasiskirstymą ūkio ilgalaikio potencialo didinimo požiūriu. Investicijų į mašinas ir įrenginius augimo tempas 2007 m. buvo itin lėtas.

Privatų vartojimą toliau skatino greitai didėjusios pajamos. Vartojimo išlaidų augimo tempas 2007 m. tebebuvo artimas pastarųjų metų jų augimo vidutiniam tempui. Remiantis vartotojų nuomonių tyrimų duomenimis, galima daryti išvadą, kad namų ūkiai ir toliau nėra linkę taupyti. Sparčiai kylant pagrindinių vartojimo prekių kainoms, namų ūkiai laukė tolesnio jų augimo artimiausioje ateityje ir buvo linkę didėjančias pajamas ne taupyti, o išleisti pirkiniams.

1 pav. Bendrojo vidaus produkto kaitos veiksniai (išlaidų metodu)
(pokytis per metus)

Šaltiniai: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

Analizuojant Lietuvos ekonomikos pokyčius 2007 m. pasiūlos atžvilgiu, sukuriama pridėtinės vertės augimo svarbiausiu veiksniu tapo sparčiai didėjęs prekybos įmonių aktyvumas (mažmeninės ir didmeninės prekybos įmonėse sukurta pridėtinė vertė lėmė apie ketvirtadalį BVP didėjimo per 2007 m. pirmuosius tris ketvirčius¹). Statybos sektoriaus aktyvumo augimo tempas buvo šiek tiek lėtesnis negu 2006 m. (išskyrus 2007 m. pirmąjį ketvirtį, kada aktyvumas didėjo dėl sezoninių veiksnių), bet tiesioginis poveikis realiojo BVP augimui tebebuvo panašus, nes šio sektoriaus dalis ekonomikoje didėjo. Tačiau metų pabaigoje mažėjo kitų su statybos sektoriumi susijusių veiklų (finansinio tarpininkavimo ir nekilnojamojo turto) aktyvumo augimo tempai. Tai gali būti laikoma šių sektorių veiklos lėtėjimo požymiais, turėsiančiais įtakos ir statybos įmonių, ypač susijusių su nekilnojamojo turto rinka, aktyvumui.

¹ Palyginti su keturių ketvirčių slenkamąja BVP suma.

BVP augimo spartesnį tempą antrąjį pusmetį (8,1% pirmąjį ir 9,4% antrąjį pusmečius) iš dalies lėmė ir pasiūlos pokyčiai atskiruose ekonomikos sektoriuose: žemės ūkyje ir naftos perdirbimo veikloje.

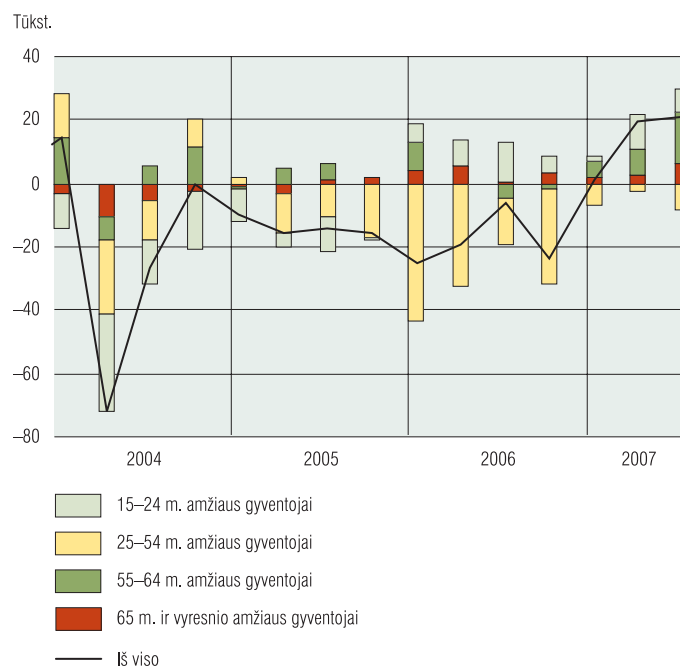
Vienkartinį teigiamą poveikį trečiąjį ir ketvirtąjį ketvirčiais šalies ekonomikai turėjo didesnis žemės ūkio veiklos aktyvumas. Dėl palankesnių oro sąlygų, palyginti su 2006 m., gautas geresnis derlius. Dėl to žemės ūkyje sukurtos pridėtinės vertės pokytis tapo teigiamas.

Antrąjį pusmetį naftos perdirbimo veiklos neigiamas poveikis ekonomikos aktyvumui sumažėjo dėl kurį laiką veikusios AB „Mažeikių nafta“ ir palyginamosios bazės statistinio efekto. 2008 m. pradžioje įmonei pradėjus veikti visu pajėgumu, tikėtina, kad pridėtinė vertė šiame sektoriuje (kartu ir apdirbamojoje pramonėje) didės itin sparčiai. Tiesa, naftos perdirbimo veiklos tiesioginį poveikį realiojo BVP metiniam augimo tempui 2008 m. turėtų šiek tiek sušvelninti mažesnė, negu anksčiau jos sukurtos, pridėtinės vertės dalis BVP (dėl gaisro ji sumažėjo beveik per pusę). Apdirbamosios pramonės (be naftos perdirbimo) augimo spartesniems tempams 2007 m. didžiausią poveikį turėjo chemijos ir plastikų, taip pat maisto pramonės plėtra. Ją daugiausia nulėmė greitai didėjusi eksporto apimtis.

Darbo rinka

2007 m. spartus ekonominis augimas skatino intensyviau naudoti šalies darbo išteklius ir kartu su kitais veiksniais didino įtampą darbo rinkoje. Aptariamu laikotarpiu, kitaip negu kelerius ankstesnius metus, išaugo Lietuvos gyventojų aktyvumas, ir tai padidino darbo jėgą. Per pirmuosius tris ketvirčius, palyginti su atitinkamu 2006 m. laikotarpiu, darbo jėga padidėjo 0,9 procento, arba 13,9 tūkst. žmonių. Darbo jėgoje liko daugiau negu anksčiau vyresnio amžiaus gyventojų ir kartu iš jos mažiau pasitraukė darbingiausio (25–54 m.) amžiaus gyventojų. Tai iš dalies rodo darbingiausio amžiaus gyventojų sumažėjusią tarptautinę emigraciją. Darbo jėgą daugiau negu anksčiau papildė jauni (15–24 m.) žmonės.

2 pav. Darbo jėgos pokyčio veiksniai
(pokytis per metus)

Šaltiniai: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

Darbuotojų 2007 m. daugiausia padidėjo statyboje ir transporto veikloje. Visame ūkyje darbuotojų skaičius per pirmuosius tris ketvirčius, palyginti su atitinkamu 2006 m. laikotarpiu, padidėjo 38,0 tūkst., arba 2,5 procento, iš jų statyboje dirbančiųjų padaugėjo 20,1 tūkst., transporte – 17,6 tūkst. Darbuotojų taip pat labai padaugėjo prekyboje, viešojo valdymo ir švietimo veiklose, o žemės ūkyje jų sumažėjo. Užimtųjų skaičiui išaugus daugiau, negu padidėjo darbo jėga, toliau krito nedarbo lygis (trečiąjį ketvirtį – 3,9%).

Nemažėjančią įtampą darbo rinkoje rodė toliau didėjęs laisvų darbo vietų lygis². 2007 m. trečiąjį ketvirtį verslo veiklose (neįskaitant žemės ūkio) laisvų darbo vietų lygis padidėjo kaip niekada anksčiau ir sudarė 2,5 procento. Darbuotojų ypač trūko statyboje, pramonėje, finansiniame tarpininkavime ir transporto veikloje.

Dėl įtampos darbo rinkoje ir administracinių sprendimų toliau kilo vidutinis darbo užmokestis, tačiau jo augimas 2007 m. nespertėjo. Aptariamam laikotarpiui darbo užmokestis valstybiniame sektoriuje augo gerokai lėčiau negu privačiame. Šis atotrūkis ypač išryškėjo trečiajame ketvirtyje, kuomet dėl bazės efekto viešojo valdymo veikloje metinis darbo užmokesčio augimo tempas tapo neigiamas (2006 m. trečiąjį ketvirtį policijos pareigūnams ir kai kuriems kitiems valstybės tarnautojams buvo grąžinta dalis anksčiau nesumokėto darbo užmokesčio, ir tai itin padidino vidutinį darbo užmokestį viešojo valdymo veikloje).

2007 m. vidutinio darbo užmokesčio didėjimą labiausiai lėmė kilęs darbo užmokestis pramonėje, prekyboje, statyboje ir transporto veikloje, taip pat švietime (liepos mėn. buvo didinamas darbo užmokestis mokslininkams ir dėstytojams, o rugsėjo mėn. – jaunesiems mokslininkams) ir sveikatos priežiūros veikloje (sveikatos priežiūros specialistų atlyginimams padidinti gegužės mėn. iš Privalomojo sveikatos draudimo fondo skirta 226 mln. Lt). Vidutinį darbo užmokestį taip pat padidino nuo 2007 m. liepos mėn. 100 litų padidinta minimali mėnesio alga.

Išorės sąskaitos, konkurencingumas ir einamosios sąskaitos deficito finansavimas

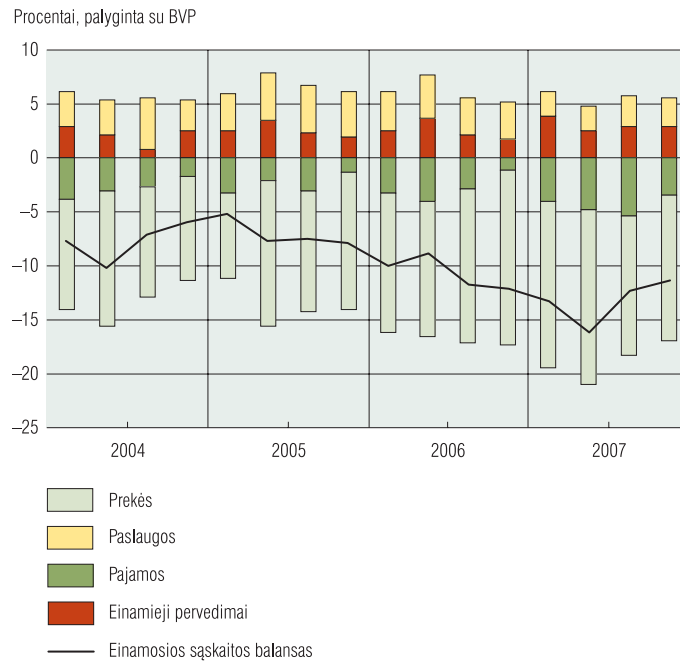
2006 m. ir 2007 m. pirmojoje pusėje sparčiai didėjęs einamosios sąskaitos deficitas (ESD), kurį lėmė didelės vidaus paklausos palaikomas spartus importo augimas, antrąjį pusmetį stabilizavosi ir metų pabaigoje sudarė 13,2 procento BVP, arba 3,1 mlrd. litų (2006 m. – 10,6% BVP). Pagrindine ESD stabilizavimosi priežastimi laikytinas antrąjį pusmetį smarkiai nebedidėjęs prekių balanso deficitas, jam įtakos turėjo ir laikino poveikio veiksniai žemės ūkio ir naftos perdirbimo sektoriuose, taip pat sparčiai didėjusios pagrindinių eksporto prekių – maisto produktų, chemijos produkcijos ir medienos bei jos gaminių – kainos. Dėl gaisro AB „Mažeikių nafta“ padarinių ir ilgiau, negu planuota, užsitęsusio remonto bendras neigiamas naftos produktų prekybos poveikis užsienio prekybos balansui padidėjo 1 procentu BVP. Įmonei atnaujinus gamybos pajėgumus, tikimasi, kad 2008 m. tiek naftos produktų importas, tiek jų eksportas didės itin greitai. Tačiau jų tiesioginį poveikį prekybos apimčiai slopins apie trečdajį sumažėjusi šių produktų dalis Lietuvos užsienio prekyboje.

Pagrindinis eksporto konkurencingumo rodiklis – rinkos dalies kaita – nerodė jokių ženklų, kad mūsų eksportuotojų konkurencingumas 2007 m. sumažėjo. Šalies eksportuojamų gaminių paklausa ir palankios kainos užsienio rinkose, padidėję gamybos pajėgumai didžiosiose eksportuojančiose įmonėse sudarė palankias sąlygas šalies eksporto raidai.

² Laisvų darbo vietų lygis yra apskaičiuojamas dalijant laisvų darbo vietų skaičių iš visų laisvų ir užimtų darbo vietų skaičiaus.

Tačiau sparčiai augant atlyginimui ir kylant žaliavų kainoms, taip pat nebesitikint paklausos didėjimo pagrindinėse eksporto rinkose, padidėjo rizika, kad tolesnė eksporto plėtra gali sulėtėti.

3 pav. Einamosios sąskaitos balanso sudedamosios dalys

Šaltiniai: Statistikos departamentas, Lietuvos bankas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

Nors paslaugų balansas ir toliau tebėra teigiamas, tačiau jo poveikis einamajai sąskaitai per 2007 m. sumažėjo 1 procentiniu punktu ir metų pabaigoje jis sudarė 2,6 procento BVP. Daugiausia tai lėmė išaugęs transporto paslaugų importas. Be to, Lietuvos piliečiams aktyviau keliaujant, daugėjo išlaidų turizmo paslaugoms užsienio šalyse, o tai taip pat neigiamai veikė paslaugų balansą. Sparčiai didėjant užsienio kapitalo įmonių pelnui ir kylant palūkanų normoms, ėmė greičiau augti investuotojų iš užsienio pajamos. Dėl to pajamų balansas 2007 m. žymiai pablogėjo. Tačiau tai iš esmės nepadidino šalies išorės nesubalansuotumo, nes pajamų balanso deficito padidėjimą daugiausia lėmė augantis reinvestuotas pelnas, kuris iš tiesų lieka šalies viduje.

2007 m. padidėjo skolos nedidinančiais srautais finansuojama ESD dalis. Jų lėšomis buvo padengta apie pusė ESD. Sparčiau panaudojant ES struktūrinių fondų paramą, didėjo neatlygintinai pervedamas kapitalas. Tikėtina, kad jis ir toliau didės, nes kai kuriems ekonomikos sektoriams buvo sudarytos lengvesnės sąlygos gauti ES struktūrinių fondų paramą ir suteikta galimybė papildomai finansuoti anksčiau patvirtintus projektus, kuriems įgyvendinti pradėjo trūkti lėšų dėl bendro kainų kilimo. Padidėjo ir tiesioginių užsienio investicijų dalis finansuojant ESD. Iš dalies tai susiję su sparčiai augusiomis investicijomis pirmąjį ketvirtį (daugiausia tai buvo investicijos į naftos perdirbimo sektorių). Vėliau jų augimo tempas šiek tiek sulėtėjo ir jį daugiausia palaikė didėjęs reinvestuojamas įmonių pelnas.

Kartu su skolos nedidinančiais srautais sparčiai didėjo ir grynasis bankų skolinimasis užsienyje, kuris ir toliau yra pagrindinis ESD finansavimo šaltinis. Bankų paskolų portfelis augo sparčiau už indėlius, todėl jie toliau skolinosi. Aktyvus privataus sektoriaus skolinimasis lėmė tai, kad bendroji skola užsieniui per 2007 m. pirmuosius tris ketvirčius padidėjo 8

procentiniais punktais ir sudarė 68 procentus BVP³. Jos augimą daugiausia lėmė didėjančios bankų grynieji įsipareigojimai, įmonių įsipareigojimai tiesioginiams investuotojams ir pamažu didėjantys finansų įmonių (ne bankų) grynieji ilgalaikiai įsipareigojimai. Didėjant palūkanų normoms ir bendram šalies įsiskolinimui, ekonomikos plėtros finansavimo išorės kapitalo srautais tiesioginės sąnaudos, t. y. išlaidos palūkanoms mokėti, per tris ketvirčius taip pat padidėjo ir sudarė 2 procentus BVP.

Fiskalinės politikos raida

Naujausi valdžios sektoriaus finansų duomenys rodo, kad 2007 m. fiskalinė politika buvo laisvesnė negu 2006 m.

2007 m. trijų ketvirčių valdžios sektoriaus biudžeto perteklius buvo mažesnis negu atitinkamą 2006 m. laikotarpį. Ketvirtąjį ketvirtį prisiimti papildomi įsipareigojimai turės neigiamą poveikį 2007 m. valdžios sektoriaus deficito ir BVP santykiui, kuris išankstiniais vertinimais turėtų būti didesnis negu 2006 m. Šiuos vertinimus patvirtina 2007 m. centrinės valdžios mėnesių duomenys, rodantys, kad centrinės valdžios metų deficitas buvo 476,9 mln. litų. Nepalankų valdžios sektoriaus balansinio rodiklio pokytį turėtų lemti sparčiau už pajamas augusios valdžios sektoriaus išlaidos. Valdžios sektoriaus pajamas labiausiai didino bendras šalies ūkio augimas, o išlaidas – didėjusios einamosios išmokos, tokios kaip socialinės išmokos ir viešojo sektoriaus darbo užmokestis. Paspirtėjęs ES struktūrinių fondų paramos lėšų panaudojimas taip pat lemia valdžios sektoriaus investicijų ir bendrojo finansavimo išlaidų greitą augimą.

Kreditas

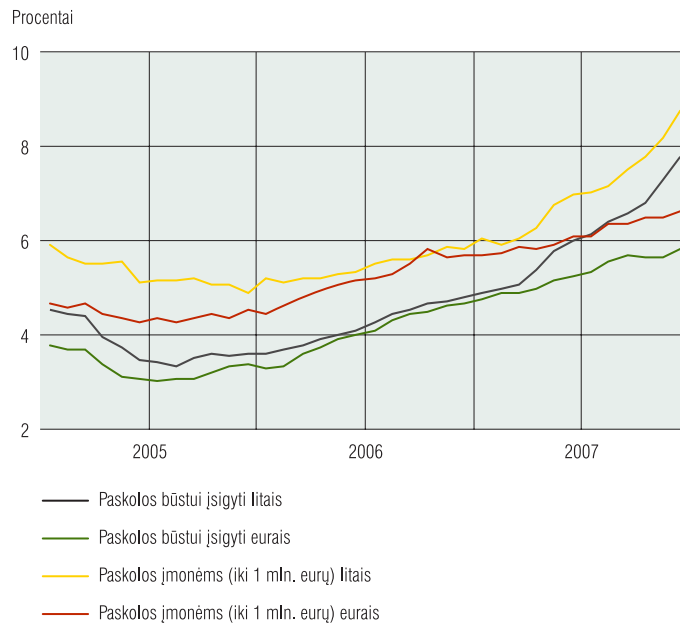
Kreditas privačiam sektoriui⁴ 2007 m. padidėjo 45,5 procento: tai buvo 6,1 procentinio punkto mažiau negu 2006 m. Sparčiau už nefinansinių institucijų įsiskolinimą augęs namų ūkių įsiskolinimas lėmė, kad didėjo paskolų pastariesiems dalis bankų paskolų portfelyje. Tačiau, kaip ir ankstesniais metais, nefinansinės įmonės pinigų finansų institucijoms (PFI) buvo įsiskolinusios daugiau (54,3% bankų paskolų portfelio) negu namų ūkiai (41,5% bankų paskolų portfelio). Nepaisant to, 2007 m. namų ūkių kredito augimo tempas toliau lėtėjo, o įmonių priešingai – 2007 m. viduryje pradėjo augti (tai iš dalies galima sieti su tuo, kad gerėjo įmonių veiklos rezultatai, augo naujų įmonių skaičius, mažėjo bankrotų). Didelės įtakos paskoloms augti turėjo su nekilnojamoju turtu susijęs kreditavimas (didėjo kreditai būstui įsigyti namų ūkiams, augo statybos ir nekilnojamojo turto sektorių įmonių įsiskolinimas), tačiau metų pabaigoje, padidėjus neapibrėžtumui dėl būsto kainų pokyčių, išryškėjo tiek paskolų nekilnojamojo turto sektoriui, tiek ir paskolų būstui įsigyti augimo sulėtėjimo tendencijos.

³ Palyginti su keturių ketvirčių slenkamąja BVP suma.

⁴ Šioje pranešimo dalyje nagrinėjamos kitų PFI paskolos. Kreditas privačiam sektoriui apima kitų PFI (komercinių bankų, užsienio filialų ir kredito unijų) paskolas įmonėms ir namų ūkiams, tačiau neapima paskolų valdžios sektoriui ir finansiniams tarpininkams.

4 pav. Paskolų namų ūkiams ir nefinansinėms įmonėms metinės palūkanų normos

(iki 1 m. termino)

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Kreditui augant sparčiau negu ekonomikai, visų PFI suteiktų paskolų ir BVP santykis didėjo: 2006 m. jis buvo 51 procentas, o 2007 m. – 62 procentai. Paskolų nefinansinėms įmonėms ir namų ūkiams srautas, palyginti su ekonomikoje sukuriama verte, per metus išaugo 2,2 procentinio punkto ir 2007 m. sudarė 18,1 procento.

Kredito augimą skatinę paklausos veiksniai, palyginti su ankstesniu laikotarpiu, liko nepakitę: kilo gyventojų pajamos, mažėjo nedarbo lygis, didėjo nefinansinių įmonių pelnas ir apyvarta, mažėjo bankrotų skaičius. Kredito pasiūlą ribojo konservatyvesnis PFI požiūris į ekonominę aplinką ir griežtėjančios kreditavimo sąlygos. Šie veiksniai ir lėtėjantis ekonomikos augimas leidžia tikėtis, kad ateityje kredito augimo tempas sumažės.

Paskolų rinkoje išryškėjo dvi tendencijos: didėja paskolų eurais paklausa ir vis populiarėja paskolos su ilgesnės trukmės palūkanų normų fiksavimo laikotarpiu. Augant paskolų palūkanų normoms, skolinimasis iš PFI brango, o didėjant atotrūkiui tarp skolinimosi litais ir eurais namų ūkiai ir nefinansinės įmonės labiau skolinosi eurais arba paskolas litais keitė į paskolas eurais.

Gyventojai, įvertinę tai, kad, kylant nominalioms palūkanų normoms, didėjo paskolos grąžinimo našta, siekdami apsisaugoti nuo palūkanų svyravimo vis dažniau fiksavo paskolų palūkanų normą ilgesniam kaip 1 m. laikotarpiui. Tokių paskolų vidutinis srautas 2007 m. buvo 33,7 procento – 15,2 procentinio punkto daugiau negu 2006 m.

Ekonomikos augimo perspektyvos

Numatoma, kad 2008–2009 m. ekonomikos augimo tempas po truputį lėtės iki potencialaus lygio. Tam daugiausia įtakos turės mažėjantis kreditavimas, dėl to turėtų lėčiau augti vidaus paklausa (ypač investicijos) ir išteklių apribojimas darbo rinkoje. 2008 m. BVP augimo tempui didelės įtakos turės ir vienkartinio pobūdžio veiksniai – naftos perdirbimo veiklos pajėgumo atkūrimas iki lygio, buvusio prieš gaisrą AB „Mažeikių nafta“. ES struktūrinių fondų lėšos liks svarbus ekonomikos plėtrą skatinantis veiksnys artimiausius

kelerius metus. Prognozuojama, kad 2008 m. BVP augs šiek tiek lėčiau negu praėjusiais metais (8,1%), o 2009 m., nebelikus vienkartinių veiksnių palankaus poveikio ir tęsiantis cikliniam ekonomikos sulėtėjimo periodui, BVP augimas turėtų sumažėti iki 5,7 procento, o išlaidų struktūra – tapti labiau subalansuota.

2007 m. pabaigoje pasirodė pirmieji požymiai, kad ūkio kreditavimo srautas pasiekė viršūnę ir po truputį pradeda mažėti. Griežtėjančios skolinimo sąlygos ir atsargesni lūkesčiai dėl investicijų gražos nekilnojamojo turto sektoriuje gali turėti įtakos paskolų srautui, ir jis 2008–2009 m. nuosekliai mažės. Vidutiniu laikotarpiu kredito srautas nefinansiniam privačiam sektoriui turėtų priartėti prie dydžio, atitinkančio nominalių pajamų didėjimą.

Atsižvelgiant į realių ekonominių procesų inertiškumą, tikėtina, kad išorinis finansavimas, stimuliuavęs ūkio subjektų pajamas, o kartu ir vidaus paklausą, turės įtakos ir 2008 m. pirmojoje pusėje, o vėliau pradės silpnėti. Mažėjant kreditavimo srautui ir įmonių pelningumui, ekonomikos sulėtėjimo ciklas pirmiausia turėtų pasireikšti investicijų augimo lėtesniu tempu. Privataus vartojimo augimas trumpu laikotarpiu išliks spartus (11%) ir labiau turėtų sumažėti 2009 m. (iki 6,2%). Trumpu laikotarpiu privataus sektoriaus nominalių pajamų augimą skatins ir kiti su ekonomikos ciklu susiję veiksniai – paklausos ir pasiūlos nesubalansuotumas darbo rinkoje bei greitai didėjantis užimtumas. Pajamoms didelės įtakos taip pat turės ekspansinė ir socialiai nukreipta fiskalinė politika: nuspręsta didinti viešojo sektoriaus darbuotojų darbo užmokestį, minimalią mėnesinę algą ir socialines išmokas namų ūkiams, mažinti mokesčių našą. 2009 m., kai kreditavimo mažėjantis srautas netiesiogiai, bet apčiuopiamai ims veikti privataus sektoriaus pajamas, turėtų akivaizdžiai sulėtėti privataus vartojimo augimas.

Vidutiniu laikotarpiu ekonomikos augimui pereinant į lėtesnio augimo etapą, mažėjant vidaus paklausos, o todėl ir importo augimo tempui, išorės nesubalansuotumas turėtų palaipsniui mažėti. Nors tebėra rizika, kad sparčiau už darbo našumą augantis darbo užmokestis trukdys šalies eksportuotojams nustatyti konkurencingas kainas eksporto rinkose, išsamesnė analizė rodo, jog santykinės kainos nėra pagrindinis veiksnys, lemiantis eksporto augimą. Taigi numatoma, kad, palyginti su pastaraisiais keleriais metais, 2008–2009 m. eksporto augimas neturėtų smarkiai sulėtėti, jis turėtų likti apie 10 procentų.

Kainų raida

Lietuvos banko pinigų politika

Lietuvos bankas vykdo pinigų politiką veikdamas fiksuoto valiutos kurso sąlygomis. Fiksuotas lito kursas padeda stabilizuoti eksporto ir importo kainas, formuoja mažesnės infliacijos lūkesčius. Toks valiutos kurso režimas didina pasitikėjimą Lietuvos ekonomine politika, mažina valstybės ir valiutos kurso rizikos premijas. Kartu su konkurenciją skatinančia ekonomine aplinka fiksuotas valiutos kursas leidžia siekti santykinio kainų stabilumo ilgu laikotarpiu.

Stodama į ES, Lietuva įsipareigojo ateityje įvesti ES bendrąją valiutą eurą. Euro naudojimas skatins Lietuvos prekybos ir finansinius ryšius, didins šalies patrauklumą investicijoms. Viena iš bendrosios valiutos įvedimo sąlygų – privaloma dalyvauti VKM II. ES institucijų sprendimu, Lietuva dalyvauja VKM II nuo 2004 m. birželio 28 d. Prisijungdama prie jo, mūsų valstybė vienašališkai įsipareigojo palaikyti lito pastovų kursą bendrosios valiutos atžvilgiu – 3,4528

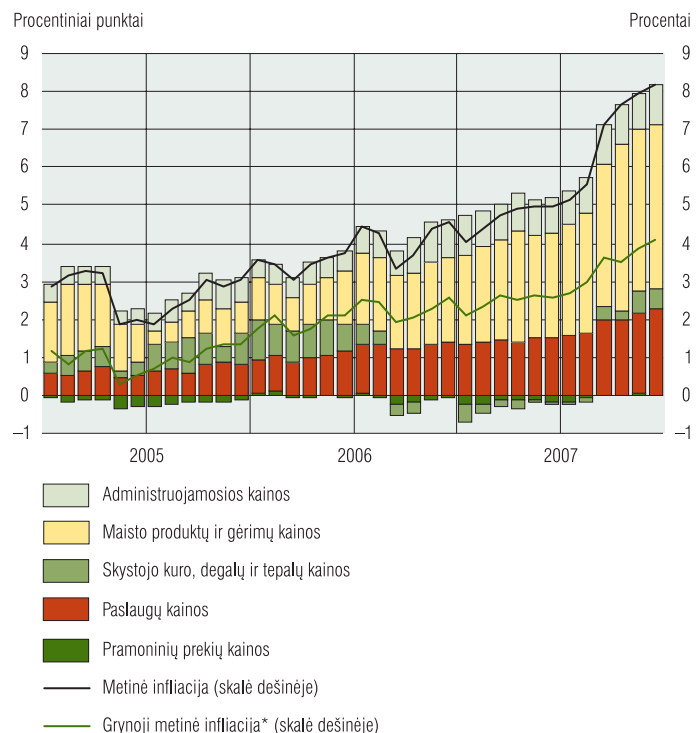
lito už vieną eurą. Siekis prisijungti prie euro zonos, kai tik Lietuva atitiks konvergencijos kriterijus, yra šalies makroekonominės politikos vienas iš svarbiausių tikslų.

Vartotojų kainų indekso kaitos priežastys: pasiūlos ir paklausos veiksnių įtaka

2007 m. bendroji metinė infliacija gerokai padidėjo. Per metus vidutinė metinė infliacija pakilo 2 procentiniais punktais ir 2007 m. gruodžio mėn. buvo 5,8 procento. Infliacijos padidėjimui daugiausia įtakos turėjo tai, kad labai augo apdoroto maisto produktų kainos. Jų didėjimas rodo maisto brangimo pasaulines tendencijas, kurias daugiausia lemia sparčiai kylanti ekonomika mažiau išsivysčiusiose šalyse ir dėl to didėjanti paklausa žemės ūkio produkcijai ir apdoroto maisto produktams.

Pramonės prekių kainų poveikis bendrajai infliacijai 2007 m. tebebuvo mažas. Sparčiau už našumą didėjęs darbo užmokestis ir brangstančios žaliavos (mediena ir dujos) toliau didino spaudimą pramonės prekių gamintojų kainoms, tačiau vartotojams šių prekių kainų didėjimą riboja mažiau už vietinės gamybos prekes brangę importuojami gaminiai. Apžvelgiamu laikotarpiu toliau didėjo paslaugų kainų poveikis bendrajai infliacijai. Paslaugų brangimą lemia auganti paklausa, taip pat sparčiai didėjančios darbo užmokesčio ir kitos sąnaudos.

5 pav. Metinės infliacijos, apskaičiuotos pagal suderintą vartotojų kainų indeksą, kaitos veiksniai (pokyti per metus)

Šaltiniai: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.
*Suderintas vartotojų kainų indeksas, neįskaitant maisto produktų, degalų ir tepalų bei administruojamųjų kainų.

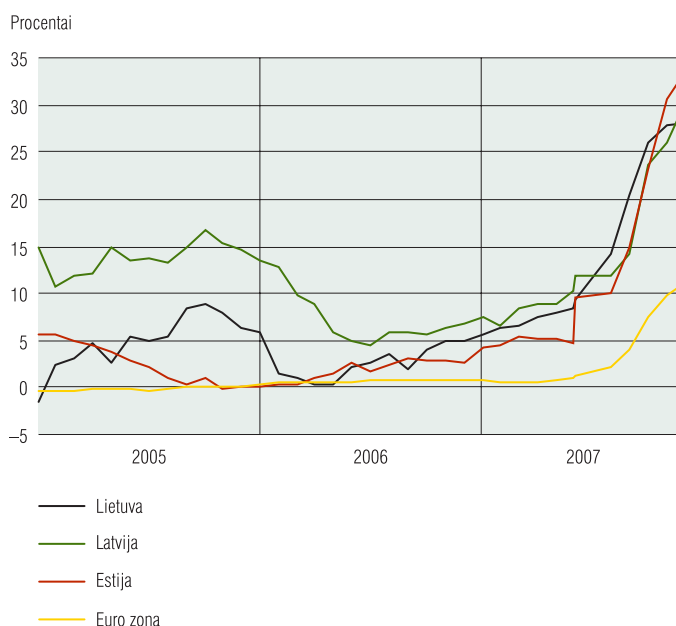
Maisto produktų kainos

2007 m. maistas, ypač pienas bei jo produktai ir mėsa bei jos produktai, brango labai sparčiai. Taip pat daugiau negu anksčiau brango duona ir grūdų produktai. Padidinus cigarečių akcizą, palaipsniui kilo jų kainos. Paskutiniiais metų mėnesiais maisto ir gėrimų kainos buvo daugiau kaip 13 procentų didesnės negu prieš metus.

Tiek Lietuvoje, tiek užsienyje maisto kainų didėjimą lemia išaugęs atotrūkis tarp pasaulinės žemės ūkio produkcijos ir maisto produktų paklausos ir pasiūlos. Šiam atotrūkiui daugiausia įtakos turi spartus ekonominis augimas mažiau išsivysčiusiose šalyse ir jo skatinama didesnė paklausa žemės ūkio produkcijai ir maisto produktams. Besivystančiose Azijos valstybėse 2004–2006 m. metinis ekonomikos augimas sudarė apie 9 procentus, kai kuriose Afrikos šalyse – apie 6 procentus. Ekonomika stipriai augo daugelyje valstybių, kuriose, kaip pripažįsta Jungtinės Tautos, labiausiai trūksta maisto. Didesnės pajamos lemia, kad tose šalyse suvartojama daugiau maisto produktų. Pasaulinę paklausą grūdiniams kultūroms taip pat didina išaugusi biodegalų gamyba.

Tarptautinio maisto politikos tyrimų instituto duomenimis, pastaraisiais metais pasaulyje grūdinių kultūrų sunaudojama daugiau, negu išauginama. 2006 m. grūdų atsargos – ypač kviečių – buvo mažiausios nuo praėjusio šimtmečio priešpaskutinio dešimtmečio. Didesnės pridėtinės vertės žemės ūkio produkcijos (mėsos, pieno, daržovių ir vaisių) pasaulinė gamyba taip pat didėja, tačiau kylančios šios produkcijos kainos rodo, kad pasiūla atsilieka nuo paklausos. Lietuvos gamintojų pelno marža nemažėja, o maisto produktų žaliavų sąnaudų dalis gaminių kainose beveik nekinta, todėl didėjančios žemės ūkio produkcijos kainos smarkiai kelia maisto gamintojų ir vartotojų kainas. Į maisto kainas taip pat įskaičiuojamos darbo užmokesčio didėjančios sąnaudos. Prekybos sektoriuje darbo užmokestis kyla daugiau negu našumas jau nuo 2006 m., o 2007 m. šis atotrūkis buvo matomas ir maisto produktų gamybos sferoje. Antrąjį pusmetį Baltijos valstybėse ypač pabrango pienas. Tiek Lietuvoje, tiek ir kitose Baltijos šalyse kilusios pieno produktų kainos buvo vienas iš svarbiausių veiksnių, lėmusių infliacijos paspartėjimą 2007 m. paskutiniais mėnesiais. Kainų augimą skatino sparčiai didėjusios pieno produktų kainos užsienyje. 2007 m. antrojoje pusėje didesnis kaip 10 procentų metinis pieno produktų kainų augimas užfiksuotas Airijoje, Austrijoje, Belgijoje, Danijoje, Ispanijoje, Jungtinėje Karalystėje, Nyderlanduose, Vokietijoje ir daugelyje ES naujųjų valstybių. Baltijos šalyse sąlygas sparčiau negu Vakarų Europoje kilti pieno produktų kainoms sudarė didelė vidaus paklausa.

6 pav. Pieno produktų kainų kaita Baltijos valstybėse ir euro zonoje (pokytis per metus)

Šaltiniai: Eurostatas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

Administruojamosios kainos

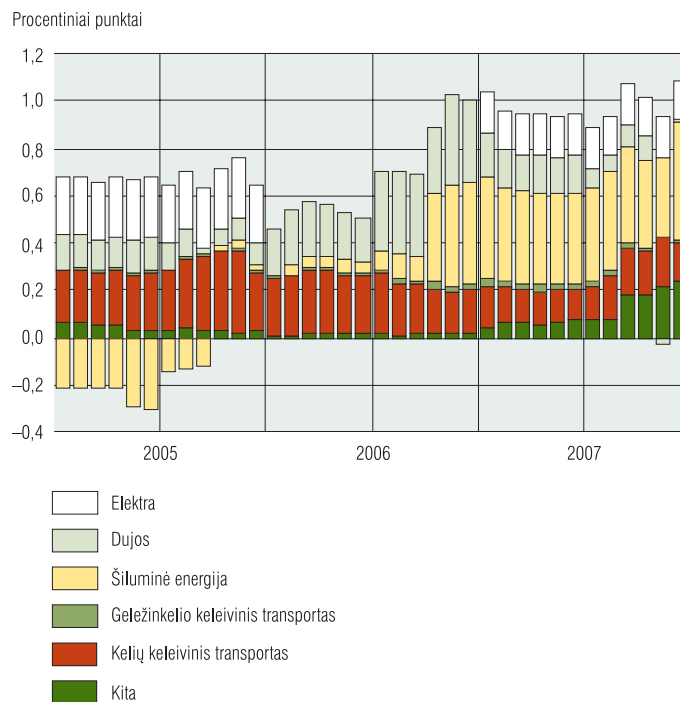
Administruojamųjų kainų įtaka bendrajai infliacijai 2007 m. buvo didesnė negu 2006 m. Tai daugiausia lėmė labai pakilusi šiluminės energijos kaina, taip pat elektros, keleivinio transporto ir švietimo paslaugų padidėjusios kainos.

Dėl pabrangusių importuojamų gamtinių dujų 2007 m. šiluminės energijos kaina gyventojams buvo 12,3 procento didesnė, palyginti su 2006 m. Tai bendrąją metinę infliaciją padidino 0,4 procentinio punkto (2006 m. – 0,15 proc. p.).

2007 m. elektros kilovatvalandės kaina gyventojams pakilo 2 centais, arba 7 procentais. Dėl tiesioginio poveikio tai metinę infliaciją padidino 0,17 procentinio punkto.

Dėl augusių darbo užmokesčio sąnaudų ir brangusio kuro 2007 m. pastebimai brango keleivinio transporto paslaugos. Visuomeninio transporto paslaugų kainos didėjo Kaune ir Panevėžyje. Padidinus maksimalius kelionių įkainius, brango tarpmiestinės kelionės autobusuais. Rudenį itin pabrango švietimo paslaugos: padidėjo mokesčiai už studijas kai kuriuose universitetuose ir kolegijose, pabrango kalbų ir muzikos mokyklų teikiamos paslaugos.

7 pav. Administruojamųjų kainų įtaka bendrajai metinei infliacijai

Šaltiniai: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

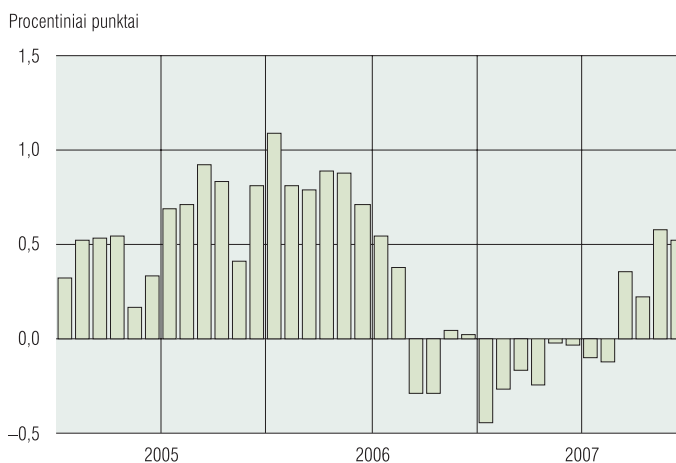
Degalų ir pramonės prekių kainos

2007 m. pirmaisiais mėnesiais skystųjų degalų kaina buvo mažesnė negu prieš metus ir tai mažino bendrąją infliaciją. Padidėjus geopolitiniam neapibrėžtumui (ypač Irane ir Nigerijoje), taip pat neplanuotai sustojus kai kurioms naftos įmonėms, naftos kaina ėmė kilti ir nuo rugsėjo mėn. pasidarė didesnė už praėjusių metų atitinkamo laikotarpio kainą. Tai tiesiogiai padidino skystųjų degalų kainą ir jos poveikį bendrajai infliacijai.

Pramonės prekių kainų įtaka bendrajai infliacijai 2007 m. tebebuvo maža. Šių prekių grupės kainų didėjimą ribojo mažiau už vietinius gaminius brangstančios importuojamos prekės. Lietuvos pramonės prekių gamintojų kainas didina brangstančios importuojamos

dujos, kitos žaliavos (pvz., mediena), taip pat greičiau už darbo našumą didėjantis darbo užmokestis. Tačiau Lietuvos gamintojų produkcija apskritai (išskyrus maisto produktus ir skystuosius degalus) sudaro vartotojo krepšelio mažesnę dalį negu importuota produkcija, o tai mažina gamintojų kainų poveikį bendrajai infliacijai.

8 pav. Skystųjų degalų kainos įtaka bendrajai metinei infliacijai

Šaltiniai: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

Apžvelgiamu laikotarpiu pramonės prekių grupėje mažėjo drabužių, avalynės, garso ir vaizdo aparatūros kaina. Iš dalies kai kurių iš šių prekių kainos krito todėl, kad pigo importas. Tačiau kartu brango baldai, o metų viduryje pradėjo didėti automobilių kainos. Brangesnius baldus ir automobilius importuoti skatino įsibėgėjusi paklausa. Tiesa, Lietuvos baldų gamintojų kainas taip pat didino brangstanti mediena.

Paslaugų kainos

2007 m. sparčiai didėjant vidaus paklausai, rinkos paslaugų teikėjai kėlė kainas, o jos toliau didino bendrąją infliaciją. Sparčiausiai brango su būstu susijusios paslaugos – būsto nuoma ir jo priežiūra, taip pat būsto ir automobilių remontas, garso ir vaizdo aparatūros taisymas.

Rinkos paslaugų grupėje didžiausią įtaką metinei infliacijai turėjo pabrangusios restoranų, kavinių ir valgyklų paslaugos. Jų kainą kėlė ne tik didelė paklausa ir augančios darbo užmokesčio sąnaudos, bet ir kylančios maisto produktų kainos. Apskritai, rinkos paslaugų veiklose darbo užmokestis augo kur kas greičiau už pridėtinę vertę, kurią sukuria vienas darbuotojas.

Kainų raidos perspektyva

Vartojimo kainų augimo tempas 2008 m. turėtų išlikti didelis, o vėliau – palaipsniui mažėti. Vidutinė metinė infliacija 2008 m. turėtų būti 7,9 procento. Dėl išlikiančio spartaus vidaus paklausos augimo turėtų toliau kilti rinkos paslaugų kainos. Rinkos paslaugų kainos taip pat turėtų kilti dėl to, kad augs vienetinės darbo ir kitos sąnaudos. Bendrąją infliaciją labai padidins administraciniais sprendimais pakeltos gamtinių dujų kainos ir galbūt toliau kilianti šiluminės energijos kaina.

Infliaciją labai didins brangstantys maisto produktai. Pasaulinės maisto produktų kainos kils dėl atotrūkio tarp maisto produktų paklausos ir pasiūlos. Be to, bendrajai infliacijai Lietuvoje įtakos turės 2008 m. sausio mėn. padidinti akcizai alkoholiniams gėrimams ir kovo mėn. padidinti akcizai cigaretėms.

Priedas. Pagrindiniai makroekonominiai rodikliai

	2006	2007				2007		
		I	II	III	IV	spalio mėn.	lapkričio mėn.	gruodžio mėn.
Kainos ir sąnaudos, pokytis per metus procentais, jeigu nenurodyta kitaip								
Vidutinė metinė infliacija, apskaičiuota suderinto vartotojų kainų indekso (SVKI) pagrindu	3,8	4,0	4,4	4,9	5,8	5,2	5,5	5,8
SVKI (laikotarpio pabaigoje)	4,5	4,8	5,0	7,1	8,2	7,6	7,9	8,2
SVKI be energijos (laikotarpio pabaigoje)	4,2	4,6	4,7	6,8	7,7	7,5	7,6	7,7
BVP defliatorius	7,1	8,1	9,2	6,3	10,5	–	–	–
Darbo našumas	5,6	6,4	5,1	7,4		–	–	–
Kompensacija dirbantiems	13,0	11,4	13,3	13,8		–	–	–
Vienetinės darbo sąnaudos	10,5	13,7	14,3	9,8		–	–	–
„Brent“ naftos kaina, JAV doleriai už barelį	19,9	–6,1	–1,6	6,7	48,9	41,9	58,2	47,0
Lito ir JAV dolerio kursas	–1,0	–8,2	–6,7	–7,3	–11,0	–11,3	–12,2	–9,3
Paklausa ir jos dalys, kaitos veiksniai procentiniais punktais								
BVP	7,5	8,1	8,0	10,8	7,9	–	–	–
Privatus vartojimas	8,8	11,2	7,3	6,0		–	–	–
Valdžios sektoriaus vartojimas	1,2	0,8	0,9	0,1		–	–	–
Investicijos	2,7	4,8	4,5	4,0		–	–	–
Eksportas	9,0	2,2	2,0	6,3		–	–	–
Importas	10,0	7,5	10,2	6,2		–	–	–
Atsargų pokyčiai	–4,2	–3,6	3,6	0,8		–	–	–
Produkcijos indeksai, pokytis per metus procentais								
Parduota pramonės produkcija	7,3	–1,1	2,9	8,4	5,8	6,7	3,6	7,2
Statyba	33,4	61,1	46,9	32,7		–	–	–
Mažmeninė prekyba	–10,0	22,0	20,2	16,5	11,6	14,8	12,1	8,2
Darbo rinka (tyrimų duomenys), procentais								
Užimtieji (pokytis per metus)	1,7	1,6	2,8	3,2		–	–	–
Darbo jėga (pokytis per metus)	–1,2	0,1	1,2	1,3		–	–	–
Nedarbo lygis	5,6	5,0	4,1	3,9		–	–	–
Valdžios sektorius, procentais, palyginta su BVP								
Valdžios sektoriaus biudžeto balansas	–0,6	–0,1	–1,0	2,3		–	–	–
Valdžios sektoriaus skola	18,2	17,9	17,0	15,9		–	–	–
Užsienio aplinka, procentais, palyginta su BVP, jeigu nenurodyta kitaip								
Einamoji sąskaita	–10,7	–13,2	–16,1	–12,3		–	–	–
Tiesioginės užsienio investicijos	5,1	7,7	3,2	4,0		–	–	–
Portfelinės investicijos	–0,8	–7,0	–0,7	–3,8		–	–	–
Oficialios tarptautinės atsargos	–5,0	2,9	–4,8	–1,7		–	–	–
Realiojo efektyviojo lito kurso indeksas, apskaičiuotas vartotojų kainų indekso pagrindu, pokytis per metus	–1,8	1,1	1,1	1,4				
Pinigai ir palūkanos, procentais								
P3 (pokytis per metus)	25,9	22,8	23,6	22,2	23,1	25,3	23,8	22,3
Iš viso paskolų	56,6	48,8	46,7	48,1	47,4	48,1	47,3	46,9
namų ūkiams (pokytis per metus)	83,4	69,0	66,7	66,3	62,5	64,8	62,8	60,1
nefinansinėms privačioms firmoms (pokytis per metus)	47,8	39,8	35,0	36,4	38,0	37,6	38,0	38,3
Pagrindinė ECB refinansavimo norma (laikotarpio pabaigoje)	3,50	3,75	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00
Lietuvos Respublikos Vyriausybės 10 m. obligacijų pajamingumas (laikotarpio vidurkis)	3,92	4,18	4,77	4,77				

II. LIETUVOS BANKO FUNKCIJŲ VYKDYMAS

Pinigų politikos priemonės

Lietuvos banko pinigų politikos priemonės skirtos stabiliam lito kursui bazinės valiutos – euro – atžvilgiu palaikyti Lietuvai dalyvaujant VKM II ir padeda užtikrinti tinkamą bankų sistemos likvidumą. 2007 m., kaip ir anksčiau, Lietuvos bankas komerciniams bankams ir užsienio kredito įstaigų skyriams (toliau šiame skirsnyje – bankai) neribotai keitė litus į eurus, taikė privalomųjų atsargų reikalavimus, jie turėjo 1 nakties skolinimosi galimybę.

Jgyvendindamas stabilaus lito kurso režimą, Lietuvos bankas yra įsipareigojęs neribotai pirkti ir parduoti bazinę valiutą oficialiu kursu mūsų valstybėje įsteigtiems bankams pastarųjų pageidavimu. Grynasis rezultatas – kiek Lietuvos bankas nuperka arba parduoda eurų per tam tikrą laikotarpį – daugiausia priklauso nuo bankų sistemos atsargų litais autonominių veiksmų⁵, privalomųjų atsargų ir jų pertekliaus pasikeitimo.

Kaip ir prieš metus, 2007 m. autonominiai veiksniai didino bankų sistemos likvidumą gerokai sparčiau, negu didėjo privalomosios atsargos, todėl bankai, valdydami šių veiksmų įtaką likvidumui, pirkė iš Lietuvos banko eurus. Nagrinėjamu laikotarpiu autonominiai veiksniai bankų atsargų litais pasiūlą padidino 2 899 mln. litų; išleistų į apyvartą grynujų pinigų padidėjusi suma sumažino bankų atsargas 969 mln. litų, tačiau valdžios lėšų pervedimas bankų atsargas padidino 3 775 mln. litų, o kiti autonominiai veiksniai – dar 93 mln. litų. Privalomosios atsargos padidėjo 407 mln. litų, tačiau dėl visų šių veiksmų bendro poveikio bankų atsargų pasiūla padidėjo 2 492 mln. litų. Bankai per metus iš Lietuvos banko eurų nupirko daugiau, negu pardavė, už 2 477 mln. litų (nupirko eurų už 25 575 mln. Lt, o pardavė už 23 098 mln. Lt). Nepaisant to, nagrinėjamu laikotarpiu Lietuvos bankas iš viso nupirko eurų už 1 030 mln. litų daugiau, negu pardavė. Kiti Lietuvos banko indėlininkai (daugiausia – Lietuvos Respublikos valdžios įstaigos) pardavė jam atitinkamai didesnę, negu bankai nupirko, eurų sumą, nes dalį užsienyje gautų lėšų panaudojo vidaus poreikiams finansuoti.

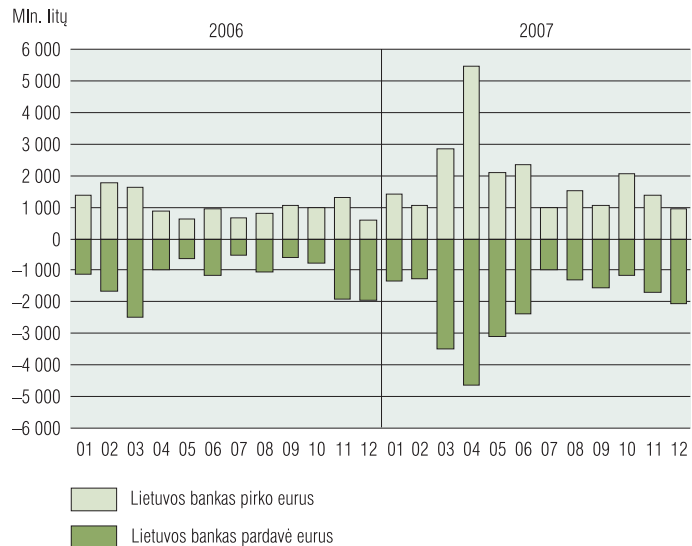
Didėjant įtampai pasaulio finansų rinkose, investuotojai nagrinėjamu laikotarpiu ėmė konservatyviau vertinti investicijų riziką, o padidėjęs susirūpinimas Baltijos valstybių ekonomikos raida paskatino dalį investuotojų Baltijos šalių valiutomis apdrausti savo investicijas nuo valiutų kurso rizikos. Dėl to padidėjo litų paklausa tarpbankinėje rinkoje, šios rinkos aktyvumas, lito ir euro palūkanų normų skirtumas bei Lietuvos banko prekybos su bankais bazine valiuta apyvarta. Antrąjį pusmetį ji sumažėjo iki ankstesniais metais įprasto lygio po to, kai padidėjęs lito ir euro palūkanų normų skirtumas suformavo tarpbankinėje rinkoje naują pasiūlos ir paklausos pusiausvyrą.

2007 m. gruodžio antrojoje pusėje palūkanų normos litų tarpbankinėje rinkoje sumažėjo sparčiau negu euro zonoje, tačiau per metus lito ir euro palūkanų normų skirtumas pas-

⁵ Bankų sistemos atsargų litais autonominiai veiksniai yra Lietuvos banko operacijos, turinčios įtakos bankų sistemos atsargų litais dydžiui, tačiau vykdomos ne dėl bankų likvidumo valdymo poreikių. Pagrindiniai autonominiai veiksniai – į apyvartą išleistų grynujų pinigų suma ir valdžios lėšų pervedimas iš bankų sistemos į Lietuvos banką arba iš Lietuvos banko į bankų sistemą.

tebimai padidėjo, palyginti su buvusiu prieš metus. 2007 m. pabaigoje 3 mėn. ir 12 mėn. terminų VILIBOR buvo 6,65 ir 7,31 procento, arba 2 ir 2,6 procentinio punkto, didesnės už atitinkamo termino EURIBOR. 2006 m. pabaigoje lito palūkanų normos buvo didesnės už atitinkamas euro palūkanų normas 6 ir 3 baziniais punktais.

9 pav. Lietuvos banko prekyba bazine valiuta su bankais

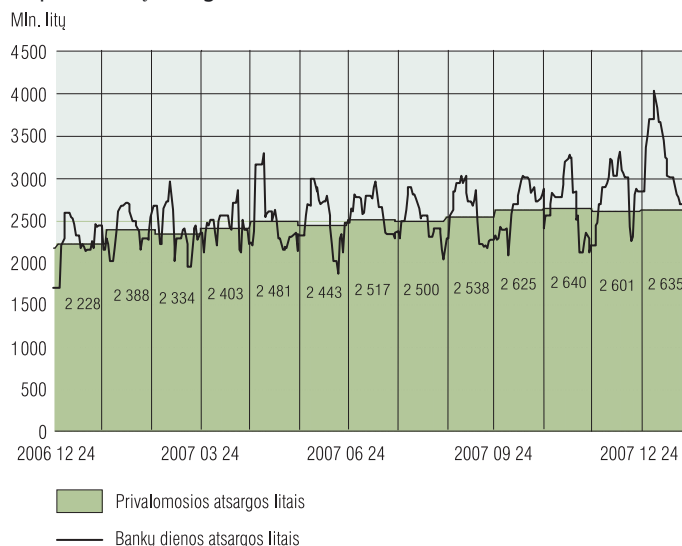

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Toliau sparčiai didėjant bankų paskoloms, Lietuvos bankas nuo 2002 m. gegužės mėn. nemažina privalomųjų atsargų normos, kuri yra 6 procentai. Kaip ir ankstesniais metais, 2007 m. privalomųjų atsargų apimtis augo dėl komercinių bankų pritrauktų indėlių ir išleistų skolos vertybinių popierių, kuriems Lietuvos bankas taiko privalomųjų atsargų reikalavimus.

Nagrinėjamu laikotarpiu privalomosios atsargos padidėjo iki 2,6 mlrd. litų. Šių atsargų augimo tempas pastebimai sulėtėjo nuo 27 procentų 2006 m. iki 18 procentų 2007 m. Viena iš pagrindinių šio sulėtėjimo priežasčių yra ta, kad padidėjo bankų ilgalaikių įsipareigojimų, kurių pradinis terminas ilgesnis kaip 2 m. ir kuriems Lietuvos bankas taiko nulinę privalomųjų atsargų normą, lyginamasis svoris bankų įsipareigojimų struktūroje. Šių įsipareigojimų dalis 2007 m. padidėjo nuo 25 iki 35 procentų.

10 pav. Bankų atsargos litais Lietuvos banke

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Kaip ir anksčiau, bankų ilgalaikių įsipareigojimų didžiausią ir toliau didėjusią dalį sudarė nerezidentų, daugiausia globojančių (patronuojančių) užsienio bankų, paskolintos lėšos užsienio valiutomis. Jų dalis padidėjo nuo 82 procentų 2006 m. pabaigoje iki 87 procentų baigiantis 2007 m. Bankų ilgesnio kaip 2 m. termino obligacijomis pritraukti išteklių, apskaičiuavus privalomąsias atsargas, yra antra pagal dydį ilgalaikių įsipareigojimų dalis. Per 2007 m. ji truputį sumažėjo nuo 9,6 iki 9,3 procento.

Bankų ilgalaikių įsipareigojimų likusią dalį sudarė rezidentų (daugiausia namų ūkių) indėliai. 2007 m. rezidentų ilgalaikių indėlių bendra suma mažai pasikeitė, nes gyventojai susidomėjo bankų obligacijomis ir kitomis galimybėmis investuoti. Šių indėlių dalis bankų ilgalaikiuose įsipareigojimuose sumažėjo nuo 8 iki 4 procentų.

Lietuvos bankas nulinę privalomųjų atsargų normą taip pat taiko bankų ištekliams, pritraukiamiems atpirkimo sandoriams. Šie sandoriai tradiciškai sudarė nedidelę dalį bankų įsipareigojimų, kuriems taikoma nulinė privalomųjų atsargų norma, nors nagrinėjamu laikotarpiu ši dalis padidėjo nuo 0,01 iki 1,3 procento, o kovo–gegužės mėn., kai tarpbankinė rinka buvo itin aktyvi, minėtų atpirkimo sandorių dalis buvo 2–3 procentai.

Euro zonos kredito įstaigų įsipareigojimų, kuriems taikoma nulinė privalomųjų atsargų norma, dalis nagrinėjamu laikotarpiu sudarė apie 42 procentus privalomųjų atsargų bazės ir tebėra didesnė negu Lietuvoje (35%), nors atotrūkis sparčiai sumažėjo. Euro zonos kredito įstaigų išleisti ilgesnio kaip 2 m. termino skolos vertybiniai popieriai sudaro apie 50, ilgalaikiai indėliai – apie 30, o atpirkimo sandoriai – 20 procentų šių įsipareigojimų.

Lietuvos bankų sistemos sukauptas vidutinis atsargų perteklius 2007 m. sudarė 4 procentus privalomųjų atsargų, palyginti su 2,1 procento 2006 m.

2007 m., kaip ir 2006 m., bankai nesikreipė į Lietuvos banką dėl 1 nakties skolinimosi. Privalomosios atsargos, veiksminga tarpbankinių atsiskaitymų sistema, tarpbankinė rinka ir bazinės valiutos keitimo Lietuvos banke galimybės leido jiems patikimai valdyti likvidumą.

Užsienio atsargų valdymas

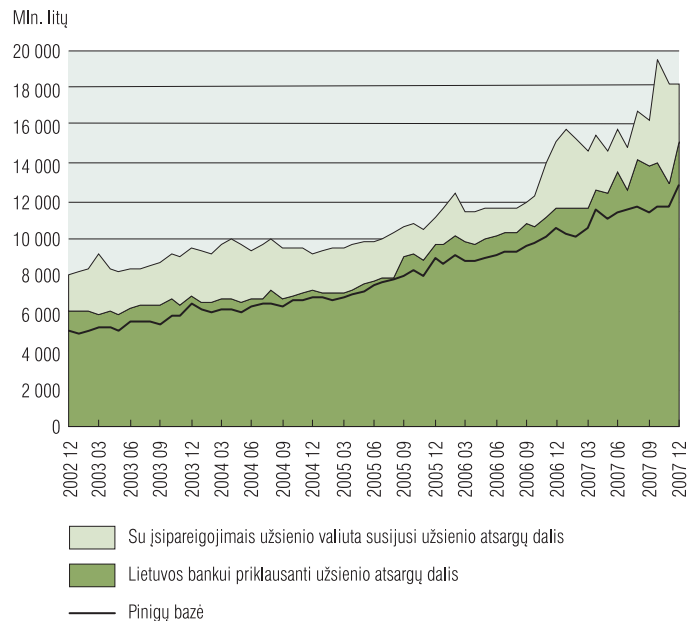
Užsienio atsargų dydžio kaita ir valdymo pagrindiniai principai

2007 m. pabaigoje oficialiosios užsienio atsargos (toliau – užsienio atsargos) buvo 18,2 mlrd. litų (5,3 mlrd. eurų). Per metus jos padidėjo 3 016,2 mln. litų (873,5 mln. eurų), arba 19,9 procento. Tam didžiausią įtaką turėjo: išleisti į apyvartą 1 111,4 mln. litų (321,9 mln. eurų) grynųjų pinigų, neįskaitant proginių monetų ir numizmatinių rinkinių; 1 132,9 mln. litų (328,1 mln. eurų) padidėję kitų PFI indėliai ir 835,7 mln. litų (242,0 mln. eurų) padidėję išorės įsipareigojimai.

Lietuvos banko tikslai ir funkcijos lemia, kad užsienio atsargos pirmiausia valdomos vadovaujantis likvidumo ir saugumo principais ir tik po to – pelningumo principu.

Vadovaudamasis likvidumo principu, Lietuvos bankas užsienio atsargas valdo taip, kad prireikus investicijos galėtų būti greitai ir be didelių sąnaudų likviduotos, o gautos įplaukos – panaudotos intervencijoms valiutų rinkoje ar kitais tikslais. Siekdamas užtikrinti užsienio atsargų saugumą, Lietuvos bankas jas investuoja tik į labai patikimas finansines priemones: yra ypač maža tikimybė, kad jų įsipareigojimai nebus vykdomi. Emitentams, sandorio šalims arba finansinėms priemonėms taikomas svarbiausias finansinio patikimumo reikalavimas – tarptautinių reitingo agentūrų suteikti aukšti skolinimo reitingai.

11 pav. Užsienio atsargų dydis

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Įgyvendindamas saugumo principą, Lietuvos bankas atsižvelgia ne tik į skolinimo, bet ir į rinkos (palūkanų normų ir valiutų kursų) riziką. Palūkanų normų rizika valdoma nustatant užsienio atsargų funkcinių dalių lyginamųjų indeksų modifikuotą finansinę trukmę (MFT)⁶ ir leistinus didžiausius nukrypimus nuo jos. Valiutų kursų rizika valdoma nustatant atvirosios valiutų pozicijos limitus.

Užsienio atsargos, atsižvelgiant į keliamus tikslus, suskirstytos į funkcines dalis – portfelius: likvidumo, investicinį ir aukso.

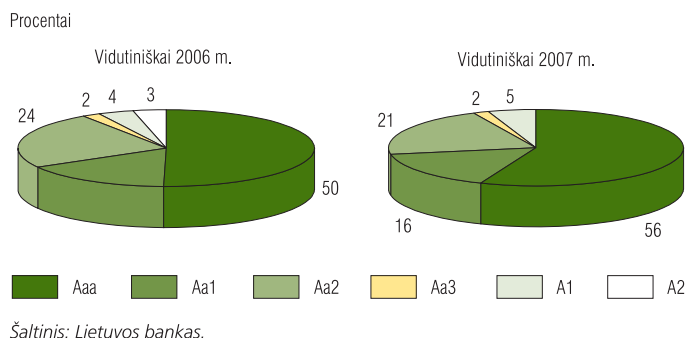
Likvidumo portfelyje esančios lėšos pirmiausia skirtos Lietuvos banko operatyvaus likvidumo poreikiui užtikrinti, todėl jų investavimo trukmė yra trumpa. Investicinio portfelio pelningumo reikalavimas investavimo strategijos atžvilgiu yra labiau sureikšminamas, nes tikimybė, kad šių lėšų per apibrėžtą laikotarpį prireiks, yra labai nedidelė. Todėl investicinio portfelio lėšų investavimo trukmė yra ilgesnė. Auksas investuojamas į terminuotuosius indėlius arba aukso apsikeitimo sandorius.

Užsienio atsargų struktūra

Užsienio atsargų struktūra pagal valiutas, investicijų rūšis ir jų reitingus rodo konservatyvų Lietuvos banko požiūrį į riziką. 2007 m. į vertybinius popierius vidutiniškai investuota 89 procentai (2006 m. – 83%), į indėlius ir atpirkimo investavimo sandorius – 11 procentų (2006 m. – 17%) užsienio atsargų. Į ypač likvidžius ir saugius euro zonos valstybių vyriausybių vertybinius popierius investuota 58 procentai užsienio atsargų (2006 m. – 60%), į užtikrintus vertybinius popierius – 20 procentų (2006 m. – 11%). Į aukščiausio (Aaa) reitingo finansines priemones investuota 56 procentai užsienio atsargų (2006 m. – 50%). Vidutinį investicijų reitingą nusakantis indeksas svyravo apie Aa1 reitingą.

⁶ MFT apibūdina vertybinio popieriaus kainos jautrumą pelningumo normos pokyčiams.

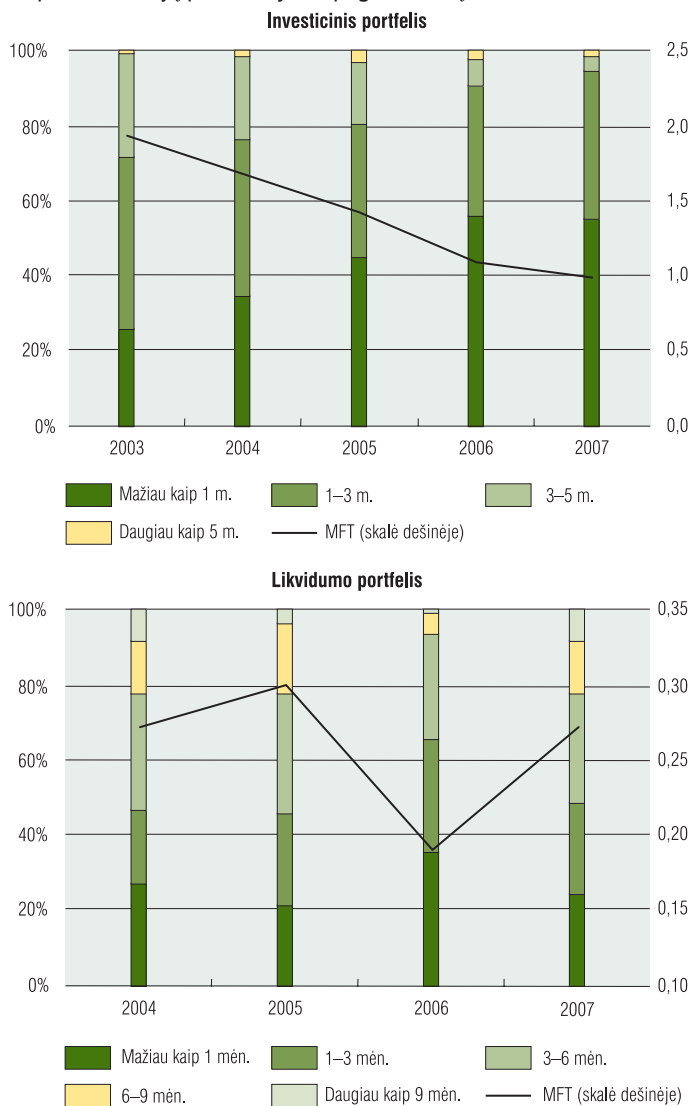
12 pav. Investicijų pasiskirstymas pagal reitingus

Užsienio atsargų struktūra pagal valiutas buvo tokia pat kaip ir ankstesniais metais. Beveik visos užsienio atsargos, nesusijusios su įsipareigojimais užsienio valiutomis, išskyrus auksą, buvo investuotos eurais. Užsienio atsargos, susijusios su įsipareigojimais užsienio valiutomis, buvo investuotos įsipareigojimų valiuta. Lietuvos banko turimo aukso kiekis (5,8 t) nesikeitė.

2007 m. užsienio atsargų vidutinė MFT buvo 0,66 (2006 m. – 0,63).

13 pav. Investicijų pasiskirstymas pagal trukmę

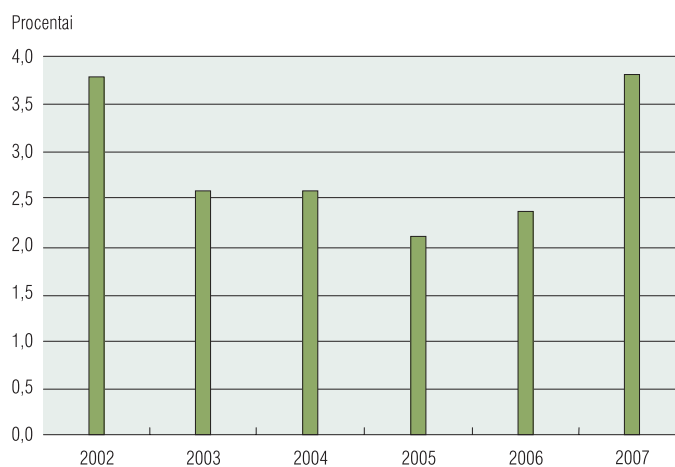
Užsienio atsargų struktūra užtikrina itin mažą likvidumo ir skolinimo riziką bei nedidelę rinkos riziką. Pastarąją rodantis vertės pokyčio rizikos (VPR) rodiklis metų pabaigoje buvo 2,7 mln. eurų (0,05% užsienio atsargų). Jis su 95 procentų tikimybe rodo, kad užsienio atsargos dėl vertybinių popierių kainų, valiutų kurso ir aukso kainos pokyčių per dieną nesumažėtų daugiau kaip 2,7 mln. eurų. Aukso portfelio VPR buvo 2,4 mln., investicinio portfelio – 0,9 mln., o likvidumo portfelio – 0,3 mln. eurų.

Užsienio atsargų valdymo rezultatai

Lietuvos bankas per ataskaitinį laikotarpį investuodamas užsienio atsargas, per metus gavo 3,81 procento metinę grąžą, ji buvo 143 baziniais punktais didesnė negu 2006 m. Didesnę grąžą lėmė investicijų trumpa trukmė, priimta nedidelė skolinimo rizika ir padidėjusios palūkanų normos euro zonoje.

Pirmąjį pusmetį dėl didėjančių ekonomikos augimo tempų ir augant infliacijos grėsmei ECB pagrindinių refinansavimo operacijų palūkanų mažiausią normą padidino 50 bazinių punktų (nuo 3,5 iki 4,0%). Metų antrojoje pusėje palūkanų normų raidai įtakos turėjo JAV didesnės rizikos būsto paskolų krizė. Dėl jos padidėjo svyravimai rinkose, labai išaugo tarpbankinės palūkanų normos ir kredito rizikos premijos. Rinkose vyraujant krizinėms nuotaikoms, brango vyriausybės skolos vertybiniai popieriai, į kuriuos buvo investuota daugiausia užsienio atsargų.

14 pav. Užsienio atsargų grąža

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Grynųjų pinigų valdymas

Grynųjų pinigų išleidimas ir išėmimas

Lietuvos bankas, vykdydamas savo išimtinę teisę, įstatymų nustatyta tvarka išleidžia į apyvartą ir išima iš jos Lietuvos Respublikos pinigus, nustato jų nominalus, organizuoja pinigų gaminimą, gabenimą ir saugojimą, sudaro banknotų ir monetų atsargų fondus.

2007 m. grynųjų pinigų, įskaitant progines monetas ir numizmatinius rinkinius, apyvartoje padaugėjo 1,1 mlrd. litų. Į apyvartą išleista 3,1 mlrd. litų, o iš jos išimta 2,0 mlrd. litų. Gruodžio 31 d. apyvartoje buvo 9,2 mlrd. litų (prieš metus – 8,1 mlrd. Lt).

2 lentelė. Grynųjų pinigų išleidimas ir išėmimas (-)

Mln. litų

Laikotarpis	Ketvirčiai				
	I	II	III	IV	I–IV
2006 m.	-153,5	386,2	443,5	664,2	1 340,4
2007 m.	93,5	426,7	341,1	251,0	1 112,3

Šaltinis: Lietuvos bankas.

2007 m. pradžioje Lietuvos bankas papildė 1997 m. laidos 200 litų banknotų atsargas, o birželio 11 d. j apyvartą išleisti 2007 m. laidos 20 litų banknotai.

Nuo 2007 m. kovo 1 d. kaip atsiskaitymo ir mokėjimo priemonė nebegalioja ir iš apyvartos išimami 1993 m. laidos 2, 5, 10, 20 ir 50 litų bei 1994 m. laidos 1 lito banknotai. Šie pinigai neribotą laiką ir nemokamai keičiami Lietuvos banko kasose.

2007 m. j apyvartą išleistos keturios proginės monetos. Lietuvos bankas, dalyvaudamas tarptautinėje programoje „Mažiausios aukso monetos pasaulyje. Aukso istorija“, kovo 27 d. išleido antrą šios serijos 10 litų aukso monetą. Tęsiant seriją „Lietuvos istorijos ir architektūros paminklai“, birželio 26 d. išleista 50 litų sidabro moneta, skirta Panemunės piliai. Lietuvos bankas pradėjo naują proginų monetų seriją, skirtą Lietuvos vardo minėjimo tūkstantmečiui, ir rugsėjo 26 d. išleido pirmą 100 litų aukso monetą. Gruodžio 13 d. išleista 50 litų sidabro moneta, skirta XXIX olimpinėms žaidynėms.

Banknotai ir monetos apyvartoje

2007 m. gruodžio 31 d. apyvartoje buvo 82,4 mln. vienetų banknotų, jų suma – 8 990,4 mln. litų. Nuo metų pradžios banknotų skaičius apyvartoje padidėjo 1,4 mln., o suma – 1 087,4 mln. litų. Visų banknotų apyvartos sumos didžiausią dalį sudarė 200 litų banknotai (42,6%). Per metus jų dalis padidėjo net 12,8 procentinio punkto. Per tą patį laikotarpį 12,2 procentinio punkto sumažėjo 100 litų banknotų apyvartoje dalis. 500 litų banknotų dalis per metus padidėjo 0,3 procentinio punkto.

Gruodžio 31 d. apyvartoje buvo 810,5 mln. vienetų monetų, jų suma – 177,9 mln. litų. Nuo metų pradžios monetų skaičius apyvartoje padidėjo 105,2 mln., o suma – 24,8 mln. litų. Visų monetų apyvartos skaičiaus didžiausią dalį sudarė 1 ir 2 centų monetos (atitinkamai 38,0 ir 19,4%). Jų poreikis sudarė 60 procentų visų monetų poreikio per metus. Euro zonos valstybės taip pat susiduria su mažų nominalų monetų dideliu poreikiu.

Metų pabaigoje 1, 2 ir 5 litų monetos sudarė šiek tiek daugiau negu du trečdalius (70,5%) visos monetų apyvartoje sumos. Per metus 1 lito monetų dalis sumažėjo 0,1 procentinio punkto, o 2 ir 5 litų monetų dalis padidėjo 0,8 procentinio punkto.

Sparčiai didėjant grynųjų pinigų sumai apyvartoje, nusistovėję atsiskaitymų grynaisiais pinigais įpročiai nepakito. Tai rodo jau keleri metai praktiškai nesikeičiantis atsiskaitymų efektyvumas⁷ mažų nominalų (1, 2 ir 5 ct) monetomis. Vienam sandoriui 1, 2 ir 5 centų monetų mišinio Lietuvoje tenka vidutiniškai 3,76 monetos. Palyginimui: Vokietijoje – 2,83 monetos. Į apyvartą monetos patenka daugiausia per didžiuosius prekybos tinklus, o atgal į Lietuvos banką sutvarkyti ir pakartotinai išleisti jos praktiškai nebegrįžta. Iš apyvartoje esančiųjų grąžinama tik apie 3–6 procentus mažų nominalų monetų.

⁷ Monetų skaičius, tenkantis atsiskaityti vieną kartą.

3 lentelė. Banknotai ir monetos apyvartoje

Nominalas	2006 12 31		2007 12 31		2006 12 31		2007 12 31	
	mln. Lt	dalis, %	mln. Lt	dalis, %	mln. vnt.	dalis, %	mln. vnt.	dalis, %
Banknotai								
1 Lt	2,6	0,0	2,6	0,0	2,6	3,3	2,6	3,2
2 Lt	2,6	0,0	2,6	0,0	1,3	1,6	1,3	1,6
5 Lt	2,3	0,0	2,2	0,0	0,5	0,6	0,4	0,6
10 Lt	100,4	1,3	100,0	1,1	10,0	12,4	10,0	12,1
20 Lt	209,7	2,7	202,3	2,3	10,5	12,9	10,1	12,3
50 Lt	498,1	6,3	532,4	5,9	10,0	12,3	10,6	12,9
100 Lt	3 106,2	39,3	2 434,8	27,1	31,0	38,4	24,3	29,6
200 Lt	2 352,8	29,8	3 832,2	42,6	11,8	14,5	19,2	23,3
500 Lt	1 628,3	20,6	1 881,3	20,9	3,3	4,0	3,8	4,6
Visi banknotai	7 903,0	100,0	8 990,4	100,0	81,0	100,0	82,4	100,0
Monetos								
1 ct	2,7	1,7	3,1	1,7	265,2	37,6	307,8	38,0
2 ct	2,7	1,8	3,1	1,8	135,0	19,1	157,2	19,4
5 ct	2,7	1,8	3,2	1,8	53,8	7,6	63,6	7,8
10 ct	12,2	7,9	13,4	7,5	121,8	17,3	133,6	16,5
20 ct	10,9	7,1	12,2	6,9	54,6	7,7	61,1	7,5
50 ct	8,5	5,6	9,9	5,6	17,1	2,4	19,8	2,4
1 Lt	31,1	20,3	36,0	20,2	31,0	4,4	36,0	4,4
2 Lt	38,2	24,9	44,5	25,0	19,1	2,7	22,3	2,8
5 Lt	37,6	24,6	45,0	25,3	7,5	1,1	9,0	1,1
Proginės monetos ir numizmatiniai rinkiniai	6,5	4,3	7,5	4,2	0,2	0,0	0,2	0,0
Visos monetos	153,1	100,0	177,9	100,0	705,3	100,0	810,5	100,0

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Lietuvos banko pradėta vieša diskusija dėl atsiskaityti apskaičiuotų sumų apvalinimo iki 5 ar 10 centų, siekiant sumažinti mažų nominalų monetų skaičių apyvartoje, palankaus atgarsio iš verslininkų kol kas nesulaukė. Nepaisant visuomenės didėjančio palankumo apvalinti apskaičiuotas mokėti sumas, nemaža jos dalis vis dar su nepasitikėjimu žiūri į tokią galimybę. Atsižvelgiant į vartotojų ir verslininkų nuomonę, teks nuosekliai taikyti ilgalaikes kompromisines priemones, galinčias riboti smulkiųjų monetų išleidimą į apyvartą.

Mokėjimo ir vertybinių popierių atsiskaitymo sistemų veikla

Mokėjimo sistemos atsiskaityti litais

Lietuvos bankas valdo realaus laiko atskirųjų atsiskaitymų sistemą LITAS-RLS bei nustatyto laiko mažmeninių mokėjimų sistemą LITAS-MMS ir vykdo šių sistemų operatoriaus funkciją. Jis užtikrina, kad sistemos veiktų patikimai, konsultuoja jų dalyvius, tvarko valdymo informaciją, užtikrina sistemų veiklos tęstinumą ir vykdo kitus administravimo darbus.

2007 m. pabaigoje sistemose LITAS-RLS ir LITAS-MMS buvo po 24 dalyvius: Lietuvos bankas, 9 šalies komerciniai bankai, 2 užsienio bankų skyriai, Lietuvos centrinis vertybinių popierių depozitoriumas (LCVPD), Lietuvos centrinė kredito unija (LCKU) ir 10 finansų maklerio įmonių.

Lietuvos banko mokėjimo sistemose ir toliau sparčiai didėjo atliekamų operacijų srautas. Sistemoje LITAS-RLS per dieną vidutiniškai atlikta 1,2 tūkst. mokėjimo operacijų, jų

vertė – 1 009 mln. litų. Palyginti su anksčiau veikusia sistema LITAS, per metus vidutinis dienos skubių mokėjimo nurodymų skaičius padidėjo 21 procentu⁸.

Sistemoje LITAS-MMS per dieną vidutiniškai atlikta 101,4 tūkst. mokėjimo operacijų, jų vertė – 940,8 mln. litų. Palyginti su ankstesnės sistemos LITAS rezultatais, per metus vidutinis dienos neskubių mokėjimo nurodymų skaičius padidėjo 18,9 procento, o vidutinė dienos mokėjimų vertė – 28,6 procento.

4 lentelė. Mokėjimo sistemų LITAS, LITAS-RLS ir LITAS-MMS operacijos

Metai	Operacijų skaičius, tūkst.			Operacijų vertė, mln. Lt		
	iš viso	vidutiniškai per dieną	koncentracijos lygis*, %	iš viso	vidutiniškai per dieną	koncentracijos lygis, %
	18 462					
2005	(LITAS)	73,6	75,4	227 956	908,2	61,6
	21 317					
2006	(LITAS)	86,3	73,4	280 762	1 136,7	60,3
	24 954			469 502		
	iš jų	–	–	iš jų	–	–
	1 459					
	(LITAS)	76,8	73,7	23 007	1 210,9	61,3
	266					
	(LITAS-RLS)	1,2	68,7	231 063	1 009,0	49,2
	23 229					
2007**	(LITAS-MMS)	101,4	72,2	215 432	940,8	61,1

Šaltinis: Lietuvos bankas.

* Koncentracijos lygis – trijų bankų, atlikusių daugiausia mokėjimų, operacijų dalis, palyginti su visomis mokėjimo operacijomis.

** Sistema LITAS veikė iki 2007 m. sausio 28 d.

Mokėjimo sistemos atsiskaityti eurais

2007 m. lapkričio 19 d. pradėjo veikti dvi naujos realaus laiko atskirųjų atsiskaitymų eurais sistemos: TARGET2-LIETUVOS BANKAS ir LITAS-PHA. Atsiskaitymai per šias sistemas yra patraukli alternatyva korespondentinių bankų ryšiams. Jos sudaro sąlygas šalies finansų įstaigoms teikti geresnes paslaugas klientams, atsiskaitantiems eurais. Įdiegus naujas sistemas, Lietuvos mokėjimų infrastruktūra tapo iš esmės parengta darbui euro zonoje, kai mūsų valstybė įves eurą.

Sistema TARGET2-LIETUVOS BANKAS yra Eurosistemos mokėjimo sistemos TARGET2 komponento sistema. Lietuvos bankas yra šios sistemos operatorius, tačiau pats vykdo tik dalį operatoriaus funkcijų, t. y. administruoja dalyvius ir teikia pagalbą (įskaitant ir nenumatytus atvejus). Sistemos bendrą techninę platformą eksploatuoja Eurosistemai priklausantys 3 nacionaliniai centriniai bankai: Vokietijos Bundesbankas, Prancūzijos bankas ir Italijos bankas.

2007 m. pabaigoje sistemoje TARGET2-LIETUVOS BANKAS buvo 5 dalyviai: Lietuvos bankas, 2 šalies komerciniai bankai, 1 užsienio banko skyrius ir LCVPD.

⁸ Sistemos LITAS-RLS operacijų vertė nėra palyginama su anksčiau veikusios sistemos LITAS realaus laiko mokėjimų operacijų verte.

5 lentelė. Mokėjimo sistemos TARGET2-LIETUVOS BANKAS operacijos

Metai	Operacijų skaičius				Operacijų vertė, mln. eurų			
	pateikti mokėjimo nurodymai			gauti tarptautiniai mokėjimai	pateikti mokėjimo nurodymai			gauti tarptautiniai mokėjimai
	vietiniai	tarptautiniai	iš viso		vietiniai	tarptautiniai	iš viso	
2007*	59	1 031	1 090	7 056	24	1 847	1 871	1 854

Šaltinis: Lietuvos bankas.

* Sistema pradėjo veikti 2007 m. lapkričio 19 d.

Sistemą LITAS-PHA sukūrė Lietuvos bankas. Ji sudaro sąlygas finansų įstaigoms vykdyti atsiskaitymus eurais per Lietuvos banką, kaip tiesioginį TARGET2-LIETUVOS BANKAS dalyvį. Sistemoje LITAS-PHA atidarytose atsiskaitymų sąskaitose kredito įstaigos taip pat gali gauti dienos paskolų eurais.

2007 m. pabaigoje sistemoje LITAS-PHA buvo 13 dalyvių: Lietuvos bankas, 8 šalies komerciniai bankai, 2 užsienio bankų skyriai, LCKU ir 1 finansų maklerio įmonė.

6 lentelė. Mokėjimo sistemos LITAS-PHA operacijos

Metai	Operacijų skaičius				Operacijų vertė, mln. eurų			
	pateikti mokėjimo nurodymai			iš sistemos TARGET2 gauti mokėjimai	pateikti mokėjimo nurodymai			iš sistemos TARGET2 gauti mokėjimai
	vietiniai	į sistemą TARGET2	iš viso		vietiniai	į sistemą TARGET2	iš viso	
2007*	55	109	164	1 229	0,6	134,6	135,2	139,5

Šaltinis: Lietuvos bankas.

* Sistema pradėjo veikti 2007 m. lapkričio 19 d.

Mokėjimo ir vertybinių popierių atsiskaitymo sistemų stebėseną

Lietuvos bankas prižiūri 5 mokėjimo sistemas (LITAS-RLS, LITAS-MMS, TARGET2-LIETUVOS BANKAS, LITAS-PHA ir KUBAS⁹) ir vertybinių popierių atsiskaitymo sistemą¹⁰. 2007 m. jis vykdė reguliarią šių sistemų stebėseną. Nustatyta, kad sistemos veikė stabiliai (be kritinių incidentų), susidorojo su padidėjusiu operacijų srautu, o jų operatoriai laikėsi Lietuvos Respublikos atsiskaitymų baigtinumo mokėjimo ir vertybinių popierių atsiskaitymo sistemoje įstatymo nustatytų reikalavimų.

Prieš pradėdant veikti sistemai LITAS-PHA, Lietuvos bankas vertino, ar ji atitinka Tarptautinių atsiskaitymų banko (TAB) nustatytus Sistemškai svarbius mokėjimo sistemų pagrindinius principus. Vertinta pagal Eurosistemos patvirtintą metodiką. Vertinimo rezultatai parodė, kad sistema LITAS-PHA „visiškai atitinka“ visus jai taikomus minėtus principus.

Lietuvos bankas taip pat dalyvavo, kai Eurosistema vertino sistemą TARGET2, kurios komponentas yra TARGET2-LIETUVOS BANKAS. Sistemos TARGET2 vertinimo rezultatus ECB paskelbs 2008 m.

Pasirengimas dalyvauti bendroje mokėjimų eurais erdvėje ir TARGET2-Securities projektas

Lietuvos finansų įstaigoms šiuo metu aktualūs šie Europoje vykdomi projektai: bendra mokėjimų eurais erdvė (SEPA) ir TARGET2-Securities.

SEPA – tai erdvė, kurioje privatūs klientai ir įmonės, nepriklausomai nuo jų buvimo vietos ES, galės siųsti ir gauti nacionalinius ir tarptautinius mokėjimus eurais vienodomis

⁹ Sistemos KUBAS savininkas ir operatorius yra LCKU.

¹⁰ Vertybinių popierių atsiskaitymo sistemos savininkas ir operatorius yra LCVPD.

sąlygomis. Tarp pirmųjų Europos bankų, kurie siūlo SEPA mokėjimo priemones (kredito pervedimus, banko korteles), yra ir Lietuvos komercinių bankų.

Lietuvos banko vaidmuo SEPA projekte yra dvejopas. Pirma, Lietuvos bankas koordinuoja pasirengimą įdiegti SEPA standartus mūsų valstybėje. Antra, jis valdo nacionalines mokėjimo sistemas, per kurias, pritaikius SEPA standartus, būtų galima vykdyti operacijas SEPA mokėjimo priemonėmis.

Baigiantis 2007 m., komerciniai bankai, užsienio bankų skyriai, Lietuvos bankų asociacija ir Lietuvos bankas sudarė SEPA koordinavimo komitetą. Jo tikslas – parengti planą ir juo vadovaujantis šalies mokėjimo priemones pritaikyti prie SEPA standartų, taip pat pagal savo kompetenciją užtikrinti, kad šiuo planu būtų vadovujamasi, kol SEPA mokėjimo priemonės pakeis šiuo metu rinkoje esančias mokėjimo priemones.

Eurosistemos projektas TARGET2-Securities – tai centralizuota techninė platforma, leisianti veiksmingai vykdyti tiek vietinius, tiek tarptautinius atsiskaitymus vertybiniais popieriais.

Projektą planuojama įgyvendinti iki 2013 m. ECB valdančioji taryba 2007 m. patvirtino TARGET2-Securities galimybių studiją. Kartu su rinkos dalyviais Eurosistema parengė ir viešai svarstyti pateikė naudotojų reikalavimus.

Lietuvos bankas kartu su LCVPD ir rinkos dalyviais stebi, kaip projektas įgyvendinamas ir analizuoja parengtus dokumentus bei priimtus sprendimus.

Statistikos plėtra ir tobulinimas

Lietuvos bankas renka, sudaro, skelbia ir teikia vartotojams PFI, išorės sektoriaus ir kitą finansų statistikos informaciją. Ji apima PFI balansą ir palūkanų normas, vertybinius popierius, mokėjimo priemones, pinigų ir valiutų rinkas, oficialiąsias tarptautines atsargas, mokėjimų ir tarptautinių investicijų balansus bei šalies skolą užsieniui. Lietuvos bankas sudaro šalies institucinių sektorių ketvirtines finansines sąskaitas, rengia statistikos leidinius.

Didėjant vartotojų poreikiams gauti išsamių duomenų apie PFI, buvo tęsiami ECB reglamentų dėl PFI balanso ir palūkanų normų statistikos pakeitimo darbai. Lietuvos bankas dalyvavo tiriant naujų statistikos reikalavimų metodiką ir vertinant jos diegimo sąnaudas.

Toliau sparčiai plėtoja veiklą kitų finansinių tarpininkų (KFT) sektorius, apimantis investicinius fondus, finansų perkėlimo (angl. *financial vehicle corporations*), finansinės nuomos (lizingo) ir faktoringo korporacijas. Todėl Lietuvos bankas ypač daug dėmesio skiria KFT balanso statistikai. Vadovaudamasis ECB gairių reikalavimais, jis parengė ir ECB pateikė laikinos (nesuderintos) KFT balanso statistikos investicinių fondų duomenis. ECB įvertino šių duomenų kokybę ir ketina juos pradėti skelbti 2008 m. Lietuvos bankas dalyvavo rengiant naują ECB reglamentą ir gaires dėl investicinių fondų turto ir įsipareigojimų suderintos statistikos.

Lietuvos bankas dalyvavo rengiant TAB trimetę centrinių bankų apžvalgą apie valiutų ir išvestinių finansinių priemonių rinkos veiklą 2007 m., paskelbtą 2007 m. gruodžio mėn., teikė statistinius duomenis ECB pinigų rinkos eurais apžvalgai ir leidiniui apie obligacijų rinkos ir ilgalaiškės palūkanų normos ES ne euro zonos valstybėse narėse.

Lietuvos bankas aktyviai dalyvauja tarptautinių finansų institucijų vykdomuose projektuose tobulinant ir diegiant statistinės atskaitomybės standartus, metodiką bei procesus. Vienas iš šių darbų – Lietuvos banke kuriama vertybinių popierių informacinė sistema, kurioje kaupiami duomenys apie vertybinių popierių išleidimą ir jų turėtojus. Dalyvaudamas šiame projekte, Lietuvos bankas sukūrė programines priemones ir jomis naudodamasis pradėjo teikti duomenis ECB Centralizuotai vertybinių popierių duomenų bazei. Ji padeda tobulinti išorės sektoriaus statistiką. Centralizuotos vertybinių popierių duomenų bazės informacija ateityje bus naudojama sudarant Lietuvos investicinių fondų turto ir įsipareigojimų suderintą statistiką vadovaujantis nauju ECB reglamentu ECB/2007/8.

Kitas svarbus projektas yra susijęs su skolos užsieniui statistikos tobulinimu. 2007 m. įgyvendintos techninės pagalbos pirmos misijos rekomendacijos: pradėta skelbti grynoji skola užsieniui, pradėti skaičiuoti ir skelbti naujos struktūros bendrosios skolos užsieniui tvarkymo duomenys, sudarytas skolos grąžinimo išankstinis grafikas ir apskaičiuota trumpalaikė skola užsieniui pagal jos likutinį terminą. Įgyvendinant projekto antrą etapą, buvo parengtas 2008 m. priemonių planas. Juo vadovaujantis, numatoma pradėti skelbti skolos grąžinimo grafiką, trumpalaikės skolos užsieniui pagal likutinį terminą ir skolos užsieniui pagal valiutas duomenis.

Toliau tobulinant išorės sektoriaus statistiką, yra svarbu kasmet įvertinti šalies mokėjimų ir tarptautinių investicijų balansų kokybę vadovaujantis Eurostato parengta metodika. Lietuvos bankas jau du kartus dalyvavo vertinant minėtų balansų kokybę. Visų ES valstybių mokėjimų balanso statistikos vertinimai pateikiami ES Parlamentui. Eurostatas, išnagrinėjęs pirmo kokybės vertinimo ataskaitą, gerai įvertino Lietuvos Respublikos mokėjimų balanso duomenų kokybę.

Vykdamas euro zonos valstybių statistikai keliamus reikalavimus, reguliariai ir laiku ECB teikiami ketvirtinių finansinių sąskaitų duomenys apie Lietuvos, siekiančios įvesti eurą, institucinių sektorių finansinį turtą ir įsipareigojimus, o lapkričio mėn. jie pradėti skelbti Lietuvos banko interneto svetainėje. Euro zonos institucinių sektorių ketvirtines sąskaitas ECB pradėjo skelbti 2007 m. birželio mėn.

Sudarydamas statistiką ir stengdamasis nedidinti naštos statistinių ataskaitų teikėjams, Lietuvos bankas vis plačiau naudoja šalies institucijų renkamą informaciją, remiasi kitų šalių patirtimi atitinkamose statistikos srityse. Ypač naudingai bendradarbiaujama su Statistikos departamentu: keičiamasi patirtimi, duomenimis ir informacija. 2007 m. pabaigoje jau trečią kartą buvo surengtas kasmetinis susitikimas su statistinės informacijos rengėjais ir teikėjais. Aptartos pagrindinės finansų statistikos naujovės, 2008 m. uždaviniai ir perspektyvos. Ypač daug dėmesio buvo skirta statistinei informacijai platinti panaudojant šiuolaikines technologijas ir būdus, kad ji būtų pateikiama laiku, pasiekiami ir patikima.

Tenkindamas vartotojų poreikius, Lietuvos bankas toliau didino skelbiamos informacijos apimtį ir tobulino struktūrą. Jo interneto svetainėje pradėti skelbti papildomi duomenys apie tiesiogines užsienio investicijas, paskirstytas pagal valstybes ir ekonominės veiklos rūšis, o biuletenyje „Lietuvos Respublikos mokėjimų balansas“ – papildomi duomenys apie migrantų piniginius pervedimus.

Lietuvos banko veiklos skaidrumas

Lietuvos banko skaidri veikla – kaip banko atskaitingumo visuomenei principas – užtikrinama įgyvendinant įvairias informavimo ir bendravimo priemones.

Du kartus per metus Lietuvos Respublikos Seimui teikiami Lietuvos banko pranešimai apie pagrindinio tikslo įgyvendinimą, funkcijų vykdymą ir bankų sistemos būklę.

Informaciją apie šalies bankininkystę ir finansų sistemą Lietuvos bankas nuolat pateikia spaudai, radijui, televizijai, Lietuvos ir pasaulio naujienų agentūroms, interneto svetainėms. Aktualijos komentuojamos žiniasklaidoje skelbiamuose Banko tarnautojų straipsniuose ir interviu, per paskaitas moksleiviams ir studentams, susitikimuose ir diskusijose su politikais bei verslininkais. Lietuvos banko interneto svetainėje (www.lb.lt) lietuvių ir anglų kalbomis operatyviai pranešama apie Valdybos nutarimus, pateikiama finansų statistika, mokėjimų informacija, finansinio stabilumo apžvalgos, makroekonominės prognozės, Lietuvoje veikiančių kredito įstaigų veiklos apžvalgos ir jų balanso, pelno (nuostolio) ataskaitos, informuojama apie Banko dalyvavimą Europos centrinių bankų sistemoje (ECBS), tarptautinius ryšius ir kt.

Reguliariai leidžiamuose leidiniuose skelbiama su Lietuvos banko veikla susijusi informacija, pinigų ir bankų, mokėjimo balanso, finansų statistika, supažindinama su litų banknotais ir monetomis, jų apsaugos požymiais. Leidiniai nemokamai platinami šalyje ir užsienyje, jų elektroninės versijos laisvai prieinamos Banko interneto svetainėje.

Būdamas ECBS dalis, Lietuvos bankas dalyvauja užtikrinant šios sistemos veiklos skaidrumą: skelbia ECB informacinius pranešimus spaudai, su šio banko specialistais rengia ECB leidinius lietuvių kalba ir juos platina.

Vyksta euro informacinė kampanija. Žiniasklaidai nuolat teikiama informacija apie ES bendrąją valiutą, atsakoma į žurnalistų klausimus, organizuojami interviu euro tema. Vadovaujantis Partnerystės susitarimu su Europos Komisija, 2007 m. ketvirtąjį ketvirtį parengtas informacinis leidinys lietuvių, rusų ir lenkų kalbomis apie ES bendrąją valiutą. Darbus koordinavo Lietuvos bankas. Leidinyje populiariai atsakoma į dažnai kylančius klausimus dėl euro ir jo įvedimo Lietuvoje. Jis išspausdintas 1,5 mln. tiražu ir 2008 m. pirmąjį ketvirtį išplatintas visoje Lietuvoje. Už Europos Komisijos skirtas lėšas Belgijoje pagaminta 80 stendų „Euras Europos Sąjungoje“. Jie vaizdžiai pasakoja apie ES valstybių kelią link bendrosios valiutos, pristatomi eurų banknotai, lietuviškos eurų monetos, kurios pasirodys apyvartoje mūsų valstybei tapus euro zonos nare. Šie stendai statomi valstybės įstaigose, jų siūloma ir šalies aukštosioms mokykloms, savivaldybėms, bibliotekoms.

Vienas iš būdų visuomenei informuoti ir bendrauti su ja yra naujų proginių litų monetų pristatymas. 2007 m. antrąjį pusmetį du tokie renginiai įvyko Vilniuje. 100 litų aukso proginė moneta iš serijos, skirtos Lietuvos vardo minėjimo tūkstantmečiui, pristatyta Gedimino pilies bokšte. Lietuvos tautiniame olimpiame komitete pristatyta XXIX olimpinėms žaidynėms skirta 50 litų sidabro proginė moneta.

Išleistas iliustruotas leidinys lietuvių ir anglų kalbomis „Lietuvos banko rūmai Vilniuje“. Jame pasakojama apie XIX a. Vilniaus architektūros paminklą – pirmuosius mūsų krašte specialiai bankui pastatytus rūmus, kuriuose dabar įsikūręs Lietuvos Respublikos centrinis bankas.

Gruodžio 18 d. Lietuvos banko rūmuose Kaune atidaryta Banko muziejaus ekspozicija. Joje daugiausia dėmesio skirta Lietuvos banko ir nacionalinės valiutos lito istorijai. Ekspozicija atvira visuomenei. Banko muziejus Vilniuje šiuo metu pertvarkomas.

III. KREDITO ĮSTAIGŲ VEIKLA IR JŲ PRIEŽIŪRA

Bankų veiklos apžvalga

Lietuvoje veikia Lietuvos banko licenciją turintys 9 komerciniai bankai ir 5 užsienio bankų filialai. Iki 2008 m. kovo 1 d. Lietuvos bankas buvo gavęs 183 pranešimus iš ES kitų valstybių priežiūros tarnybų dėl tų šalių priežiūros tarnybų licencijuotų bankų ketinimų teikti paslaugas Lietuvoje neįsteigus filialų.

Bankų veiklos rodikliai

2007 m. bankams buvo itin sėkmingi, pasižymėjo sparčia plėtra ir dideliu pelnu. Augant BVP, pagal daugumą pagrindinių rodiklių tiek santykinė, tiek absoliuti šalies bankų sektoriaus plėtra buvo spartesnė negu 2006 m. Bankų turtas per metus padidėjo 22,1 mlrd. litų, arba 37,5 procento, ir, 2008 m. sausio 1 d. neaudituočių finansinių ataskaitų duomenimis, sudarė 81 mlrd. litų. Klientams suteiktos paskolos (56,7 mlrd. Lt), palyginti su 2006 m., išaugo 18,1 mlrd. litų, arba 46,8 procento. Bankuose laikomų indėlių suma per metus padidėjo 6,5 mlrd. litų, arba 21,5 procento, ir sausio 1 d. sudarė 36,8 mlrd. litų. Iš jų gyventojų indėliai per metus išaugo 4,8 mlrd. litų, arba 26,8 procento, ir sudarė 22,7 mlrd. litų.

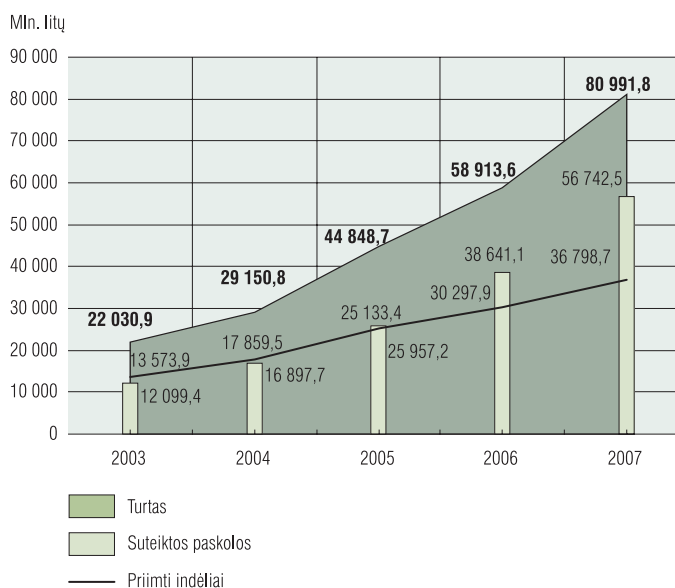
Bankai toliau aktyviai teikė paskolas. Klientams suteiktų paskolų dalis bankų turto struktūroje per metus padidėjo 4,5 procentinio punkto ir 2008 m. sausio 1 d. sudarė 70,1 procento. Jos kartu su paskolomis finansų institucijoms sudarė 74,1 procento. Tokia didelė paskolų dalis bankų turte turėjo teigiamos įtakos jų pelningumui, tačiau kartu rodo didėjančią prisiimamą kredito riziką.

Pastaruoju metu indėliams bankuose didėjant lėčiau negu paskoloms, bankai buvo priversti aktyvų augimą finansuoti skolindamiesi tarpbankinėje rinkoje ir platindami naujus skolinimosi produktus. Paskutiniaisiais metais bankų turto finansavimo didžiausiu šaltiniu tapo tarpbankinėje rinkoje, daugiausia iš grupės globojančių (patronuojančių) bankų, pritrauktos lėšos. Tai matyti ir įsipareigojimų struktūroje: privačių įmonių ir gyventojų indėliai per metus sumažėjo atitinkamai 3,2 ir 2,5 procentinio punkto, o įsiskolinimas bankams ir kitoms finansų institucijoms padidėjo nuo 34,3 iki 39,7 procento. Kitas populiarus finansavimo šaltinis ir toliau buvo daugelio bankų leidžiami skolos vertybiniai popieriai. Jų per metus bankai išleido 73 procentais daugiau.

Bankų akcininkų nuosavybė per metus padidėjo 42,8 procento ir 2008 m. sausio 1 d. sudarė 5,9 mlrd. litų. Didžiausios įtakos akcininkų nuosavybei augti turėjo pelninga bankų veikla, padidintas akcinis kapitalas, sausio 1 d. sudaręs 3,1 mlrd. litų.

Nerezidentų valdoma bankų kapitalo dalis sudarė 87,6 procento. Lietuvos bankų sistemoje dominavo Skandinavijos investuotojų kapitalas.

15 pav. Bankų sistemos turto, paskolų ir indėlių kaita
(laikotarpio pabaigoje)

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Bankų sistemos kapitalo pakankamumo rodiklis 2008 m. sausio 1 d. sudarė 10,9 procento ir buvo 0,16 procentinio punkto didesnis negu prieš metus. Tam įtakos turėjo sparčiau, negu pagal riziką įvertintas turtas, augusi bankų kapitalo bazė. Visi komerciniai bankai vykdė nustatytą kapitalo pakankamumo normatyvą.

Lietuvos bankų kapitalo struktūroje vyrauja santykinai stabilesnis pirmojo lygio kapitalas, sudarantis 70,2 procento bankų kapitalo bazės. ES valstybių bankuose šis rodiklis buvo kur kas mažesnis.

Bankinės knygos rizikai sušvelninti priskirtas kapitalas sudarė 4,6 mlrd. litų, o prekybos knygos rizikai – tik 115 mln. litų. Šalies bankai, nepažeisdami kapitalo pakankamumo normatyvo, paskolų vertę galėjo sumažinti papildomai 4 kartus, t. y. galėjo prisiimti 18,6 mlrd. litų papildomos turto rizikos.

Pelningumas ir efektyvumas

Bankų pateiktų neaudituotų finansinių ataskaitų duomenimis, visi bankai dirbo pelningai, išskyrus tik 2007 m. veiklą pradėjusius *Balti Investeeringute Grupi Pank AS* filialą (4,2 mln. Lt nuostolis) ir *MP Investment Bank hf.* filialą Baltijos valstybėse (0,6 mln. Lt nuostolis). Bendras šalies bankų 2007 m. neaudituotas pelnas buvo 1 154 mln. litų (2006 m. – 667 mln. Lt). Lietuvos bankų sistemos pelnas nuosekliai didėjo jau šeštus metus iš eilės.

Padidėjusiam bankų pelnui lemiamą įtaką darė išaugusios bankų grynosios palūkanų pajamos, kurias lėmė sparčiai didėję bankų paskolų portfelis ir realioji palūkanų marža. 2007 m., palyginti su 2006 m., bankai gavo 51,6 procento daugiau grynyjų palūkanų pajamų. Gausėjant bankų teikiamų paslaugų ir padidėjus kai kurių iš jų įkainiams, bankai gavo daugiau grynyjų paslaugų ir komisinių pajamų: jos, palyginti su 2006 m., padidėjo 29,7 procento. Bankų veiklos rezultatams įtakos taip pat turėjo 19,8 procento didesnės pajamos iš operacijų užsienio valiuta ir išvestinėmis finansinėmis priemonėmis bei 3,8 karto didesnės pajamos iš prekybos nekilnojamuoju turtu.

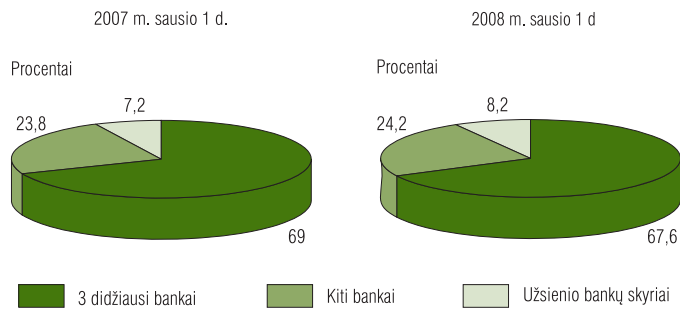
Bankų sistemos efektyvumą rodantis fiksuotų išlaidų ir pagrindinės veiklos pelno santykis per metus sumažėjo (pagerėjo) 4,9 procentinio punkto ir, 2008 m. sausio 1 d. duomenimis, sudarė 40 procentų, t. y. tokia iš pagrindinės veiklos bankų uždirbtų grynujų pajamų dalis buvo panaudota bankų operacinėms ir amortizacijos išlaidoms.

Bankų pasiskirstymas pagal užimamą rinkos dalį

Didėjant konkurencijai, 2007 m. mažėjo bankų koncentracija. Per metus trijų didžiausių bankų (AB SEB banko, AB banko „Hansabankas“ ir AB DnB NORD banko) valdoma turto rinkos dalis sumažėjo nuo 69 iki 67,6 procento. Paskolų rinkoje jų užimama rinkos dalis sumažėjo nuo 73,5 iki 70,3 procento.

Gyventojų indėlių ir bendroje indėlių rinkose koncentracija sumažėjo ne taip akivaizdžiai.

16 pav. Bankų pasiskirstymas rinkoje pagal valdomą turtą
(laikotarpio pabaigoje)

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Bankų veiklos rizikos apžvalga

Kredito rizika

2008 m. sausio 1 d. išankstiniais duomenimis, bankų paskolų portfelis, įskaitant paskolas finansų institucijoms, sudarė 62 procentus 2007 m. šalies BVP. Tiek pagal paskolų ir BVP santykio didėjimo tempą, tiek pagal kitus santykinius paskolų portfelio rodiklius, Lietuva vis dar atsilieka nuo kitų Baltijos valstybių. Išankstiniais duomenimis, Latvijoje bankų paskolos, palyginti su BVP, sudarė apie 121,5 procento, o Estijoje – apie 98,9 procento.

Nors kai kurios galimybės (palyginti su kitomis Europos valstybėmis, vis dar mažas paskolų portfelio ir BVP santykis, tebesitęsiantis Lietuvos ekonomikos augimas, tolesnė ES paramos plėtra ir dar nepanaudotų Lietuvai jau paskirtų ES lėšų panaudojimas) paskolų rinkai toliau plėtotis nesikeičia, atsiranda vis daugiau požymių, leidžiančių manyti, kad jos tolesnė plėtra gali būti ne tokia sparti.

Nors jau kelerius metus iš eilės bankų paskolų portfelio augimas yra gana subalansuotas – verslui ir namų ūkiams teikiamos naujos paskolos yra panašių apimčių, tačiau 2007 m. gyventojams buvo suteikta daugiau paskolų (8,8 mlrd. Lt) negu privačioms įmonėms (8,5 mlrd. Lt). Paskolos pastarosioms sudarė 54,3 procento bankų klientams suteiktų paskolų portfelio, o paskolos fiziniams asmenims – 41,5 procento (iš jų paskolos būstui įsigyti – 29,4% bankų paskolų portfelio).

Per ataskaitinį laikotarpį iš gyventojams teikiamų paskolų ir toliau didžiausią dalį sudarė paskolos būstui įsigyti, o jų augimo metinis tempas sudarė 61,6 procento ir buvo šiek tiek

didesnis negu prieš metus. Paskolų būstui įsigyti augimą nulėmė ne tik padidėjusi tokių paskolų paklausa, bet ir pakilusios būsto kainos bei būsto paskolos suma, ji 2007 m., palyginti su 2006 m., buvo didesnė beveik 25 procentais. Tiesa, 2007 m. paskutinį ketvirtį labai sumažėjo paskolų būstui įsigyti poreikis. Tokia padėtis, atsižvelgiant į sugriežtėjusią bankų kreditavimo politiką, gali užtrukti ilgesnį laiką.

Nepaisant to, kad apskritai per ataskaitinį laikotarpį paskolos būstui įsigyti augo gana sparčiai, tiek jų apimtis, tiek jų santykis su BVP Lietuvoje vis dar akivaizdžiai atsilieka nuo regiono valstybių – Latvijos ir Estijos. Išankstiniais duomenimis, 2007 m. pabaigoje vienam Lietuvos gyventojui vidutiniškai teko apie 7 tūkst. litų paskolos, Latvijoje – 13,3 tūkst. litų, o Estijoje – 17,3 tūkst. litų. 2008 m. sausio 1 d. Lietuvoje paskolos būstui įsigyti sudarė 17,2 procento prognozuojamo 2007 m. šalies BVP, o Latvijoje ir Estijoje analogiškas rodiklis buvo numatomas daugiau kaip 2 kartus didesnis.

Bankų paskolų portfelio kokybę parodo pradelstų paskolų ir visų paskolų santykis bei paskolų nuvertėjimo (specialiųjų atidėjinių) ir paskolų portfelio santykis. Paskolų, kurių periodiniai mokėjimai pradelsti 60 ir daugiau dienų, ir visų paskolų portfelio santykis per metus šiek tiek padidėjo nuo 0,97 iki 1,03 procento. Santykinai mažiausiai pradelstų paskolų buvo būstui įsigyti (0,59%), o daugiausia – vartojimo paskolų (1,49%). Paskolų vertės sumažėjimo (specialiųjų atidėjinių) ir paskolų portfelio santykis per metus sumažėjo (pagerėjo) nuo 0,97 iki 0,79 procento.

Likvidumo rizika

Vertinant likvidumo riziką, situacija bankų sektoriuje buvo stabili. 2008 m. sausio 1 d. duomenimis, bankų sistemos normatyvinis likvidumo rodiklis sudarė 43,5 procento ir beveik 13,5 procentinio punkto buvo didesnis už Lietuvos banko nustatytą minimumą. Likvidus turtas sudarė 21,9 procento viso bankų turto. Visi bankai vykdė Lietuvos banko nustatytą likvidumo normatyvą. Daugumos bankų globojančios (patronuojančios) finansų institucijos yra stiprios, ir prireikus jie gali tikėtis paramos valdant likvidumo riziką.

Likvidumo rizikos valdymas bankuose tebėra gana aktualus dėl to, kad bankų sistemos turtas ir įsipareigojimų terminai nėra visiškai subalansuoti. Bankų turto struktūroje didesnę jo dalį (59,7%) sudaro ilgalaikis (t. y. daugiau kaip 1 m.) turtas, daugiausia finansuojamas trumpalaikiais įsipareigojimais (ilgalaikiai įsipareigojimai sudaro tik 36,7% bankų turimų išteklių). Pastebėta ir tam tikrų teigiamų pokyčių – per metus ilgalaikiai įsipareigojimai augo (79%) sparčiau negu analogiškos trukmės turtas (36,8%), tačiau ilgalaikio bankų likvidumo rizikos valdymas tebėra aktualus.

2007 m. pabaigoje didžiausią likvidaus turto dalį (32%) bankai laikė kituose bankuose (daugiausia užsienio) trumpalaikių lėšų pavidalu, vyriausybės vertybinių popierių ir kitų vertybinių popierių portfelis sudarė 38 procentus, o lėšos Lietuvos banke – 21 procentą likvidaus bankų turto. Indėliai iki pareikalavimo (49%) ir gyventojų terminuotieji indėliai (24%) sudarė einamųjų įsipareigojimų didžiausią dalį.

Rinkos rizika

Kapitalo pakankamumo ataskaitos duomenimis, 2008 m. sausio 1 d. rinkos rizikai buvo jautrūs 2,4 procento bankų turto ir nebalansinių straipsnių, įvertintų pagal riziką, t. y., palyginti su 2006 m., jautrių rinkos rizikai straipsnių dalis šiek tiek sumažėjo (0,5 proc. p.). Prekybos knygos kapitalo poreikis, skirtas padengti rinkos rizikai, per metus padidėjo 12,7 mln. litų.

Analizuojant atskirus rinkos rizikos elementus, matyti, kad 2007 m. sumažėjo palūkanų normos rizika, o kapitalo poreikis tolygiau pasiskirstė pagal atskiras rizikos rūšis. Itin sumažėjo kapitalo poreikis palūkanų normos ir nuosavybės vertybinių popierių kainos rizikoms sumažinti, kartu padidėjo užsienio valiutos ir sandorio šalies rizikoms padengti reikalingas kapitalas (atitinkamai 5,4 ir 9,3 proc. p. ir sudarė 13,4% ir 14,5%). Vertinant bankų sistemos mastu, aktualiausia ir toliau yra palūkanų normos rizika, jai padengti skirta prekybos portfelio kapitalo poreikio didžioji dalis (51,3%).

Palūkanų normų kaitos įtakos bankų sektoriaus pelningumui analizė rodo, kad, palūkanų normoms visomis valiutomis (litais ir užsienio) sumažėjus 1 procentiniu punktu, bankų sistemos metinės grynosios palūkanų pajamos sumažėtų 10,3 procento (vertinant pagal 2007 m. uždirbtų grynujų palūkanų pajamų lygį).

2008 m. sausio 1 d. bankų sistemos bendroji atvira užsienio valiutų pozicija sudarė 2,4 procento bankų sistemos kapitalo (vadovaujantis Lietuvos banko nustatytais reikalavimais, bendroji atvira pozicija turi būti ne didesnė kaip 25% banko kapitalo). Per metus bendrosios atviros pozicijos santykis su sistemos kapitalu išaugo daugiau kaip 1 procentiniu punktu, o pozicija buvo trumpa.

Per metus nuosavybės vertybinių popierių kainos rizikos dalis prekybos knygoje pastebimai sumažėjo (nuo 29,5 iki 20,8%), kartu beveik 21 procentu sumažėjo ir šiai rizikai padengti skirtas kapitalo poreikis. Tokius pokyčius lėmė tai, kad vienas iš bankų pardavė beveik visą prekybinį portfelį. 2008 m. sausio 1 d. duomenimis, šalies bankų nuosavybės vertybinių popierių portfelis, neįskaitant investicijų į dukterines (kontroliuojamąsias) bendroves, sudarė 176,6 mln. litų, iš jų 88,5 procento vertybinių popierių buvo priskirti prekybos knygai.

Kredito unijų pagrindinės veiklos tendencijos

2008 m. sausio 1 d. Lietuvoje veikė 67 kredito unijos, turėjusios per 83 tūkst. narių. 2007 m. buvo įsteigta tik viena unija. Kredito unijos sudaro nedidelę finansų sistemos dalį: jų turtas – apie 0,81 procento bankų sistemos turto.

Aktyviausiai kredito unijų judėjime dalyvauja žemdirbiai – daugelyje iš jų užsiėmimas žemės ūkio veikla yra viena iš narystės sąlygų. Per metus kredito unijų narių skaičius padidėjo 14 tūkst. fizinių ir juridinių asmenų.

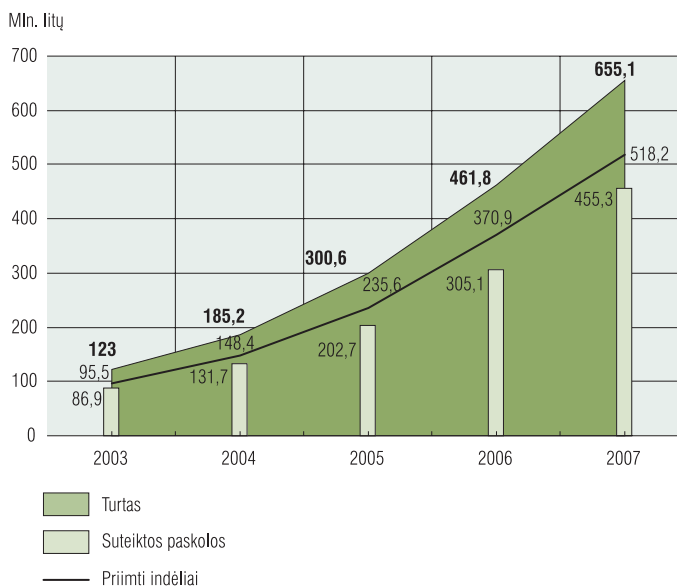
Augantis narių skaičius turėjo įtakos kredito unijų veiklos plėtrai. Jų pajinis kapitalas per metus padidėjo 45,8 procento ir 2008 m. sausio 1 d. sudarė 67,9 mln. litų. Kredito unijų valdomas turtas per metus padidėjo 41,9 procento ir sudarė 655,1 mln. litų. Jos didino paskolų savo nariams portfelį (per metus jis padidėjo 49,2% ir sudarė 455,3 mln. Lt), padaugėjo ir kredito unijose laikomų indėlių (jų suma padidėjo 39,7% ir buvo 518,2 mln. Lt).

Kredito unijų sistemos turto struktūra 2007 m. keitėsi nedaug, kaip ir anksčiau, jų pagrindinė veikla buvo teikti savitarpio paskolas. 2008 m. sausio 1 d. duomenimis, paskolos grynąja verte sudarė 69 procentus turto. Per metus kredito unijų suteiktos paskolos išaugo 49,2 procento. 2008 m. sausio 1 d. specialiuosius atidėjinius paskoloms ir sukauptoms pajamoms buvo sudariusios 50 kredito unijų. Nors jų paskolų portfelis padidėjo, tačiau spartesniais tempais augę specialieji atidėjiniai (1,7 karto) paskoloms nulėmė paskolų portfelio kokybės rodiklių pablogėjimą – tiek specialiųjų atidėjinių paskoloms ir paskolų

santykis, tiek neveiksnių (III, IV ir V grupės) paskolų dalis paskolose padidėjo ir 2008 m. pradžioje sudarė atitinkamai 0,4 ir 1,4 procento.

17 pav. Kredito unijų veiklos rodikliai

(laikotarpio pabaigoje)

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Neaudituotais duomenimis, 2007 m. kredito unijos uždirbo 2,8 mln. litų pelno (59 kredito unijos dirbo pelningai, o 8 patyrė nuostolių). Kadangi pajamos augo sparčiau negu operacinės išlaidos, kredito unijų veiklos efektyvumas padidėjo – operacinių išlaidų bei amortizacijos ir pajamų santykis per metus sumažėjo 1,9 procentinio punkto ir sudarė 41 procentą.

Kredito unijoms taikomas didesnis kapitalo pakankamumo reikalavimas negu bankams – šis rodiklis turi būti ne mažesnis kaip 13 procentų. 2008 m. sausio 1 d. pateiktų ataskaitų duomenimis, kredito unijų sistemos kapitalo pakankamumas buvo 3,3 procentinio punkto didesnis už minimalų reikalaujamą.

Kredito unijoms nustatyti du likvidumo rodikliai. Pirmas iš jų, kredito unijų likvidaus turto ir einamųjų įsipareigojimų santykis, 2007 m. pabaigoje sudarė 51,8 procento (minimalus reikalaujamas dydis – 30%). Antras likvidumo rodiklis, perskaičiuoto likvidaus turto bei kredito unijų kapitalo sumos ir perskaičiuotų einamųjų įsipareigojimų santykis, 2008 m. sausio 1 d. kredito unijų sistemos mastu sudarė 1,2, t. y. buvo didesnis už minimalų reikalaujamą dydį, kuris turi būti ne mažesnis kaip 1. Visos kredito unijos, išskyrus 3, kurioms buvo pritaikytos poveikio priemonės, vykdė nustatytus veiklos riziką ribojančius normatyvus.

LCKU turtas per metus padidėjo 29 procentais ir 2008 m. sausio pradžioje buvo didžiausias (141,6 mln. Lt) nuo jos veiklos pradžios. Joje laikomi indėliai per metus išaugo 27,1 procento – iki 124,6 mln. litų. Didžiausią turto dalį (35,5%) sudarė lėšos bankuose, o Lietuvos Respublikos Vyriausybės vertybiniai popieriai sudarė 26,7 procento.

Paskolų portfelis didėjo lėčiau negu ankstesniais metais. Jis 2007 m. padidėjo 59,1 procento iki 49,3 mln. litų. Paskolų portfelio kokybė ir toliau yra gera. LCKU pateiktais duomenimis, turto nuvertėjimo (specialiųjų atidėjinių) 2008 m. sausio 1 d. nebuvo. Per

ataskaitinį laikotarpį LCKU padėjo spręsti 3 kredito unijų likvidumo problemas, teikė paskolų iš likvidumo palaikymo rezervo.

Per 2007 m. LCKU narių skaičius nepakito (59 kredito unijos). Kredito unijoms išpirkus iš Lietuvos Respublikos Vyriausybės visą papildomą pajų, papildomas pajinis kapitalas (5,3 mln. Lt) priklauso 59 kredito unijoms – LCKU narėms. 2008 m. sausio 1 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė turėjo vieną pagrindinį pajų (1 000 Lt). LCKU likvidumo palaikymo rezervas ir stabilizacijos fondas 2008 m. sausio 1 d. sudarė atitinkamai 5,3 ir 3,1 mln. litų.

Neaudituočių finansinių ataskaitų duomenimis, per metus LCKU uždirbo 726 tūkst. litų pelno. Pagrindinę jos gautų pajamų dalį sudarė palūkanų pajamos (82,3% visų pajamų), didžiausią išlaidų dalį sudarė operacinės ir palūkanų išlaidos (atitinkamai 47,6% ir 28,6%). Tokią didelę operacinių išlaidų dalį nulėmė padidėjusios išlaidos kredito unijų judėjimui reklamuoti, mokėjimo kortelėms diegti, atlyginimui, socialiniam draudimui ir kitos su darbo užmokesčiu susijusios išlaidos.

2007 m. LCKU vykdė visus Lietuvos banko nustatytus veiklos riziką ribojančius normatyvus.

Kredito įstaigų priežiūros kryptys

Naujos kapitalo pakankamumo sistemos įgyvendinimas

Įgyvendinant 2006 m. birželio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvas 2006/48/EB dėl kredito įstaigų veiklos pradėjimo ir vykdymo ir 2006/49/EB dėl investicinių įmonių ir kredito įstaigų kapitalo pakankamumo bei atsižvelgiant į Europos bankų priežiūros institucijų komiteto naujas rekomendacijas ir Europos Komisijos sudarytos darbo grupės išaiškinimus, buvo pakoreguotos Kapitalo pakankamumo skaičiavimo bendrosios nuostatos. Pataisos susijusios su tuo, kad pakoreguota: į bankų kapitalo sudėtį įtraukiamos atskiros sudedamosios dalys; rizikos koeficientų nustatymas taikant standartizuotą kredito rizikos vertinimo metodą; įsigytų gautinų sumų vertinimas ir kredito rizikos parametrų nustatymas taikant vidaus reitingais pagrįstą kredito rizikos vertinimo metodą; kredito rizikos mažinimas taikant užtikrinimo priemones; reikalavimai pakeitimo vertybiniais popieriais sandoriams; kapitalo, reikalingo specifinei skolos finansinių priemonių rizikai padengti, poreikio apskaičiavimas; veiklos priskyrimas verslo linijoms siekiant nustatyti kapitalo poreikį operacinei rizikai padengti ir direktyvų reikalavimų taikymo kryptys ES globojančios (patronuojančios) kredito įstaigos grupėje.

Siekiant kiekvienu atveju detaliai įvertinti kiekvieno atskiro banko kapitalo dydį ir sudėtį, buvo parengtas Kapitalo pakankamumo skaičiavimo bendrųjų nuostatų pakeitimas. Jis nustato, kad bankai gali einamųjų metų nepaskirstytąjį pelną įskaityti į pirmojo lygio kapitalą tik atskirai įvertinę savo veiklos rezultatus, rizikos valdymo pobūdį ir turto koncentracijos lygį banke. Norint užtikrinti, kad į pirmojo lygio kapitalą įtraukiamas einamųjų metų nepaskirstytasis pelnas yra teisingai nustatytas, jį turi patvirtinti banką audituojanti nepriklausoma audito įmonė, atlikusi banko finansinės atskaitomybės auditą.

Toliau įgyvendinant Kapitalo pakankamumo reikalavimus ir siekiant sudaryti sąlygas bankams leisti į apyvartą ir įskaityti į kapitalą neterminuotuosius skolos vertybinius popierius, parengtos Neterminuotųjų skolos vertybinių popierių ir jų įtraukimo į banko kapitalą

bendrosios nuostatos. Šiame dokumente detaliau apibrėžtos sąlygos, kurias įvykdžius neterminuotieji skolos vertybiniai popieriai įtraukiami į banko antrojo lygio kapitalą.

Taip pat buvo atnaujintos ir patikslintos Testavimo nepalankiausiomis sąlygomis bendrosios nuostatos. Lietuvos bankas, vykdydamas kredito įstaigų priežiūrą, kiekvienai iš jų pradeda taikyti priežiūrinio tikrinimo ir vertinimo procesą, todėl kiekviena kredito įstaiga, atsižvelgdama į veiklos mastą ir pobūdį, prisiimamą riziką ir atliekamas operacijas, privalės sukurti ir įdiegti veiksmingą ir funkcionalų mechanizmą vidaus kapitalo poreikiui nustatyti. Viena iš sąlygų kapitalui paskirstyti ir banko veiklos rizikai tinkamai įvertinti yra privalomas banko veiklos testavimas nepalankiausiomis sąlygomis. Dokumente išdėstyti testavimo nepalankiausiomis sąlygomis organizavimo ir atlikimo kredito įstaigose pagrindiniai aspektai.

Atsižvelgiant į ES naujas direktyvas ir tai, kad subordinuotosios paskolos yra svarbi banko kapitalo sudedamoji dalis, buvo patikslintos Subordinuotųjų paskolų ir jų įtraukimo į banko kapitalą bendrosios nuostatos. Nustatyta, kad paskolos į kapitalą įtraukiamos nominaliąja verte, labiau detalizuoti reikalavimai neterminuotoms subordinuotosioms paskoloms grąžinti, t. y. numatytas 5 m. išankstinio įspėjimo laikotarpis. Taip pat reikalaujama, kad subordinuotosios paskolos negali būti užtikrinamos hipoteka, reglamentuota subordinuotosios paskolos keitimo į banko akcijas procedūra.

Lietuvos bankas, siekdamas galutinai įvertinti komercinių bankų pasirengimą nuo 2008 m. sausio 1 d. taikyti su kapitalo pakankamumo skaičiavimu susijusių naujų teisės aktų reikalavimus ir naujas jam teikiamas finansines ir kapitalo pakankamumo ataskaitas, gruodžio mėn. surengė susitikimus su komercinių bankų atsakingais specialistais. Jų metu išsiaiškinta bankų pažanga kuriant ir diegiant mechanizmą vidaus kapitalo poreikiui nustatyti. Bankų atstovai trumpai apžvelgė diegiamą vidaus kapitalo pakankamumo vertinimo proceso (ICAAP) mechanizmą ir pateikė preliminarinius ICAAP rezultatus. Taip pat buvo pristatyti Europos Komisijos 2008 m. programoje numatomi direktyvų 2006/48/EB ir 2006/49/EB pagrindiniai pakeitimai. Per susitikimus visi komerciniai bankai patvirtino, kad yra pasirengę nuo 2008 m. sausio 1 d. taikyti atitinkamus kredito, operacinės ir rinkos rizikos vertinimo metodus. Be to, vyko susitikimai su užsienio bankų filialų vyriausiais buhalteriais: aptarti su apskaita ir atskaitomybe susiję bei metinės finansinės atskaitomybės teikimo klausimai.

Bankai, norėdami taikyti pažangiuosius kredito, rinkos ir operacinės rizikos vertinimo metodus, turi gauti priežiūros institucijų leidimą. Atsižvelgdama į tai, metų pabaigoje Lietuvos banko valdyba vienam iš bankų suteikė galimybę taikyti vidaus reitingais pagrįstą kredito rizikos vertinimo metodą nuo 2008 m. sausio 1 d. Tam bankui, įvertinus operacinės rizikos valdymo praktiką, taip pat buvo pasiūlyta galimybė taikyti pažangųjį operacinės rizikos vertinimo metodą apskaičiuojant kapitalo poreikį operacinei rizikai padengti.

Atsižvelgdamas į tai, kad Bazelio bankų priežiūros komitetas (BBPK) atnaujino Pagrindinius efektyvios bankų priežiūros principus ir įvertinęs bankų priežiūros sparčią plėtrą bei sukauptą tarptautinę patirtį, Lietuvos bankas papildė savo Pagrindinius efektyvios bankų priežiūros principus naujais reikalavimais, kad jie atitiktų bankų priežiūros aktualijas. Pagrindinės naujovės susijusios su išskirtiniu dėmesiu rizikos valdymo procesams bankuose. Priežiūros institucijos turi įsitikinti, kad tiek rizikos atskiros rūšys, tiek banko patiriama rizika apskritai yra tinkamai nustatoma, įvertinama ir valdoma. Kartu Lietuvos bankas įvertino, kaip jis pats įgyvendina Pagrindinius efektyvios bankų priežiūros principus.

Dalyvavimas Europos Sąjungos institucijų veikloje

Lietuvos banko specialistai 2007 m. antrąjį pusmetį dalyvavo įvairių ES institucijų, atsakingų už finansų sektoriaus ir kredito įstaigų veiklos reglamentavimą, veikloje. Šiuo metu kredito įstaigų priežiūros specialistai Lietuvos bankui atstovauja trijose ES institucijose: Europos bankininkystės komitete, Bankų priežiūros komitete ir Europos bankų priežiūros institucijų komitete. Lietuvos bankui atstovaujama ir šių komitetų įsteigtose įvairiose techninėse darbo grupėse. Komitetų ir darbo grupių nariai nuolat vyksta į susitikimus, rengia įvairią medžiagą, prisideda rengiant priežiūros rekomendacijas ir gaires atsižvelgdami į mūsų valstybės interesus, teikia pastabas ir pasiūlymus dėl jau parengtų dokumentų projektų. Daug dėmesio skiriama atstovavimo veiksmingumui, pozicijoms derinti, europinei darbo kultūrai ir derybų įgūdžiams lavinti.

2007 m. komitetai ir darbo grupės nagrinėjo svarbius kredito įstaigų priežiūros ir bankų sektoriaus klausimus. Jie domėjosi, kaip valdoma likvidumo rizika, aptarė, kaip išorės reitingų agentūros vertina struktūrizuoto finansavimo produktų segmentus, įvertino nuosavų lėšų kiekybinę analizę. Taip pat buvo aptartos didelių pozicijų nuostatų (Direktyva 2006/48/EB) pakeitimo alternatyvos, ES apskaitos sistemos reforma, kaip identifikuoti finansų konglomeratus, iš visų ES valstybių narių surinkti konsoliduotus duomenis, kaip tobulinti reitingo agentūrų vertinimo peržiūrėjimo ir vertinimo procesą. Kartu buvo aptariami mišrioms kapitalo priemonėms taikomi reikalavimai, rinkos krizių dėl didelių pozicijų analizė, rizikos koncentracija ir kiti klausimai.

Bendradarbiavimas su užsienio valstybių finansų sektoriaus priežiūros institucijomis

Labai svarbu bendradarbiauti su užsienio valstybių finansų sektoriaus priežiūros tarnybomis, kurių jurisdikcijai priklausantys bankai turi dukterinių (kontroliuojamųjų) bankų Lietuvoje ir kurių šalyse mūsų valstybės bankai yra įsteigę savo padalinių. Atskirų valstybių priežiūros institucijų veiksmus ir taikomus nacionalinius reikalavimus suderinti tapo ypač aktualu pradėjus kredito ir operacinės rizikos vertinimo sudėtingesnių metodų, pagrįstų vidaus modeliais, vertinimo ir pripažinimo procesą.

Toliau bendradarbiaujama su Švedijos, Estijos ir Latvijos priežiūros institucijomis rengiantis taikyti vidaus reitingais pagrįstą metodą kredito rizikos kapitalo poreikiui apskaičiuoti ir pažangųjį operacinės rizikos vertinimo metodą operacinės rizikos kapitalo poreikiui apskaičiuoti.

Lietuvos bankas dalyvauja projekte, kurio tikslas – teikti techninę paramą užsienio valstybių centriniams bankams (prioritetinės šalys: Baltarusija, Gruzija, Moldova, Ukraina). Jo specialistai konsultuoja Ukrainos ir Baltarusijos nacionalinius bankus, o pastarųjų atstovams organizuojami vizitai į Lietuvos banką.

2007 m. antrąjį pusmetį Lietuvos banke vykusių susitikimų metu minėtų valstybių centrinių bankų darbuotojai supažindinti, kaip įgyvendinami BBPK reikalavimai, žinomi kaip Bazelis II, su Lietuvos bankų priežiūros sistema, finansinės grupės ataskaitų konsolidavimu ir konsoliduota priežiūra, testavimu nepalankiausiomis sąlygomis, paskolų rizikos duomenų baze, su kai kuriais Kapitalo pakankamumo direktyvos aspektais, pagrindiniais finansinės veiklos vertinimo principais ir praktiniais bankų inspektavimo aspektais. Taip pat buvo aptarti kiti svarbūs klausimai.

Mokymų metu Baltarusijos nacionalinio banko specialistams buvo perskaityti pranešimai apie bankų steigimą, registravimą ir licencijavimo tvarką. Taip pat buvo aptarti kvalifikaciniai ir kiti bankų vadovams keliami reikalavimai, dalytasi patirtimi, diskutuota ir atsakyta į klausimus.

Panašūs mokymai buvo surengti Baltarusijos nacionalinio banko darbuotojams Minske. Ten Lietuvos banko specialistai skaitė pranešimus aktualiomis kredito įstaigų priežiūros temomis: apie kredito rizikos valdymą bankuose, paskolų rizikos duomenų bazę, kaip vieną iš kredito rizikos valdymo priemonių, ir apie kitus svarbius dalykus.

